

A MAGYAR TÁRSASÁG KÖNYVEI
2.

AZ ÚJ MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA

SZOCIÁLIS CÉLKITŰZÉSEK
ÉS A CÉLTUDATOS SZOCIÁLPOLITIKA

ÍRTA:
DR. VALKÓ LÁSZLÓ
Csongrád vármegye szociális tanácsadója

BUDAPEST, 1940

A „MAGYAR TÁRSASÁG” KIADÁSA

Kiadásért felel: *Dr. László Gábor*

A könyvnyomtatás feltalálásának 500. évében nyomta:
Hollóssy János könyvnyomtatómester, Budapest, VII., Jósika-utca 20.

Előszó

A mezőgazdasági szociálpolitika nagy, átfogó és intézményes tevékenysége mellett helyénvaló a földművelő népréteg elesetteit felkaroló, az esetekhez alkalmazva végzett munka is! Az elesetteket talpra kell állítani, újtól küzdőképes gazdasági alanyokká tenni anyagi, szellemi és lelki szükségleteiről gondoskodva úgy, hogy önértékük se tompuljon, sőt inkább önbi-zalmuk életre keljen.

Széchenyi is tanítja: „Egyesült erővel iparkodjunk azon, hogy Magyarországon egy ember se legyen kenyér és ruházat nélkül, fedél és szakismeretek nélkül és az erkölcsi műveltséget senki se nélkülözze!” Bölcsen tudta ezt a liberalizmus elnézőn lemosolyogta „tekintetes vármegye” táblabíró világa és cselekedett is a maga sajátos zamatú patriarkális módján. És a liberalizmus? A fölünyesen minden előzőt megmosolygó liberalizmus valóban hatalmas alkotásokkal kezdte el uralmát. Főlszabadította a jobbágyokat, megnyitotta a lehetőséget az egyén korlátlanul szabad érvényesülése számára, biztosította a gazdaságban a szabad versenyt stb. Mindenben és mindenütt a korlátlan szabadságot hirdette annyira és addig, míg kifejlődött a középkorinál is kegyetlenebb rabszolgasága a gazdaságilag gyengébbnek! Egyedül a 80-as évek derekán Károlyi Sándortól védekezésül elindított szövetkezeti mozgalom nyújtott a gyengék megszervezésével bizonyos segítséget. De a nagy szociálpolitikai intézmények semmit sem orvosoltak, mert ezeknek is a korlátlan szabadság volt az alapja. Hiába nyújtja ki segítő kezét az állam közvetlenül a századfordulón a gazdasági munkások biztosítása tárgyában hozott törvényével, mert az ő szeméi előtt is a liberális alap gondolat szerint csak az eszme és a közhasznú cél lebegett. Igaza volt Prohászka Ottokárnak, amikor a törvény életbeléptekor elégtelennek minősítette az intézkedést ezt írván: „Szabadságára bízta a népek, hogy lépjen be a segélypénztárba, ha akar, — fizessen, ha akar; de ezzel egyszersmind az óriási többség számára az intézményt egyelőre hatálytalanná tette”. Csupán a kötelezővé tételnek

lehetett volna kellő hatása, mint ahogy az évtizedek multán történt!

Csak fokozatosan jelentkezik a tisztábbanlátás, a túlzott szabadság káros hatásainak felismerése, míg végre, a világháború után kényszerűen megváltozik az általános életszemlélet és világnézet. Ismét a tekintetes vármegye az, amely munkába lép és nagy segíteni akarással nyújtja kezét a földművelő nép elesettjei felé! Belátja, hogy elégtelen a társadalmi egyletek és egyházak karitatív tevékenysége, céltalan a hatóságok inszégélyakciója, ami csak nyomort enyhíthet, de talpra nem állíthatja azokat, akikre a nemzetnek is oly nagy szüksége van.. Fölismeri, hogy — amint Szekfü Gyula írja — „a mezőgazdasági munkásosztály megmentése, emberi méltóságába visszahozása nemcsak nagy, de talán egyetlen nagy nemzeti feladatunk”. Nem véletlen, hogy éppen Csongrád és Szatmár vármegyéknek alispánjai a kezdeményezők, hisz itt volt legégetőbb a magyar munkásság megsegítésének szüksége.

Ez a tanulmány nagy részében ilyen kezdeményező, lelkes munkának a beszámolója. írója pedig Csongrád megyében közvetlen résztvevője e közérdekű tevékenységnek. Olyan kísérletező, de céltudatos törekvést és munkát ismertet, amely a magyar nemzet egyetlen igazi erőforrásának helyes és nélkülözhetetlen gondozása. A MAGYAR TÁRSASÁG, amely alapszabályainál, de legfőbb célkitűzésénél fogva is minden olyan eszmei és gyakorlati mozgalmat éber figyelemmel kísér, amely a magyarság megerősítését, fejlesztését és szebb jövőjét hivatott szolgáltnir — azzal a hittel iktatta kiadványai sorába e könyvet, hogy jó szolgálatot tesz a köznek és az ismertetett kezdeményezés országos követésre talál, mint ahogyan e kezdeményezések indították a törvényhozást a családvédelmi törvény alkotására.

Kelt Budapesten, 1940 Péter és Pál napján.

BOTH DEZSŐ dr.
m. kir. gazdasági főtanácsos.

I.

A korszakok belső világát emberek alkotják. És amint az emberek, lényük, jellemük és mivoltuk különböző, úgyszintén a korszakok is különböznek egymástól. A korszakok váltakozása azonban nemcsak emberi nemzedékek változását jelenti, hanem elsősorban új eszmék és irányvonalak előtérbeállítását, azoknak szolgálatát. A történelem évszázad-hullámai folyamán számos eszmét láttunk már felbukkanni és századok hunytával ismét árnyékba süllyedni. Elég csak az utolsó ezredév változatos eszmény-színskálájára visszatekintenünk és élénk csillog mindaz a sok gazdagság, lelki magasztosság, szellemi fölény, vagy olykor durva testi erőszak, amelyet az ember a maga világi felsőbbrendűségében magában rejt.

Az államalakulatokká sűrűsödő európai országok keresztvíztől friss-szagú, elhelyezkedésüket kereső nemzetei csakhamar lángoló hódolattal indultak a pogányság elleni kereszties háborúba; lelkesedésük magasba szökkenő, de csakhamar elvékonyodó volt, mint az ugyanezen korszak templomépítőinek csúcsíves gótikába álmódott székesegyházai. Az égi hevületet nyomon követte a földi lángolás is és a páncéllal övezett vitézek csakhamar fejthajtó hódolattal borultak le a magasba emelt női eszmény előtt.

A renaissance embere tehetségsújtott-titánok óriási alkotásai közepette visszaringatta magát az antik kor szépséget lehelő korszakába és a művészet, az emberi szellem fényescsónájú üstökös csillaga ragyogóbban tündökölt minden eddigi és ezután következő korszaknál.

A későbbi századok kiapadhatatlan gazdagságban

árasztották az emberi lét eszméit és állították korszakok előterébe. A sok fényes, talán magasabbrendű szellemáramlat nyomán azonban mindinkább felködött egy szürke tömeg, amely sorsában nem ígért oly csillogást, mint az eddigiek. De a magáraismert ember és a Krisztusban fogant lélek nemcsak a magasba tekintett az égi eszmények felé, nemcsak a letűnt korszakok kincses ragyogását akarta feltámasztani és új életre kelteni, hanem körültekintett világi léte portáján is. És ekkor mind tudatosabban előbukkant a nemzetek, népek, államok és országok létezésében az a tömeg, amely tulajdonképpen mindenkor többséget alkotott és évezredekben keresztül mindenkor kívül esett azok birtoklásán, akik a fényt, ragyogást, pompát, egyszóval mindazt élvezték, amit ez a dicsőnek elismert emberi elme korszakok folyamán mint eszményt létrehozott és kitermelt.

Új, de az eddiginél hatalmasabb néptömeg bukkan fel a történelem színpadán, amely az eddigi hasonélvezőkhöz való hasonlatosságánál fogva levegőt, boldogulást kért. És az Ember önmagára eszmélve saját magát igyekezett megváltani. Elhalványodtak előtte a Parthenon ma is magasztos romjai, Róma klasszikus fénye elhalványult, nem marcangolta önvád, hogy a Hagia Szofia-t török félhold ékesíti és Michelangelo titán-lelke ismét szoborrá merevedett, Rafael madonnái pedig csak templomképet jelentettek számára. Ezzel szemben feladattá magasztosult előtte egy embertömeg sorsa, amely évezredek folyamán mellette élt; de alig méltatta figyelemre, hogy verejtékes orcájúak, fáradságtól lihegők, éhségtől remegők és szomjúságtól tikkadok serege jár körülötte. Ekkor az Ember ismét kitárta lelkét, igyekezett magához emelni sok millió szűkölködő, az élet napfénytelen ösvényein járó embertársát és ezzel az új korszak előterébe állította az emberi eszmény új magasztos elvét: a krisztusi szeretetben fogant szociális gondoskodást.

A történelmi korszakokat — mint az előbbi ötlet-

szerű felsorolás is mutatja — soha sem választják el egymástól mély szakadékok. Ezek egymással láncszemszerűen egybefonódó kapcsolataik alapján épülnek ki. Éppen így az eszmék is nem máról holnapra születnek, hanem gyökereik már uralomrajutásuk előtt ott rejlenek a megelőző évszázadok méhében.

Korszakunk — ha hiszünk a jelszavaknak — a szociális eszme százada és állami, társadalmi, sőt emberi tevékenységünk tengelyében ennek szolgálata áll. Ha valójában a szociális gondolat valósággá váltásának korszakához érkeztünk, ennek öntudatosulása nem a mai nemzedék józanságát dicséri, hanem tulajdonképpen végrehajtói vagyunk annak a szellemi folyamatnak, amely már csaknem két évszázad óta mintegy belső lázként hevíti az emberiséget.

Pillantsunk csak hátra és felködlik előttünk a francia enciklopédisták alakja: Diderot és D'Alembert szerkesztésében elindult az „emberi szellem felvilágosítását” szolgáló nagy mű és ugyanezen fél évszázadban szertelen szellem-üstökösként ott tévelygett e korszak legszellemesebb állambölcseleje: Rousseau is, aki betegséggel sújtott, szerencsétlen vívódású, magányos sétálóvá süllyesztett életében is sóvárgóan vágyódott a társas lények közösségéhez, a társadalomhoz, amelynek természetjogi helyzete elismertetéséért oly fényes dialektikával harcolt... és ezért halt meg magára hagyatva.

A történelmi szélvihar felkapta a szellem szikráit, csakhamar tűzvész lett belőle. 1789. július 14-én rommá porladt a Bastille, de a csak kirobbanást eredményező forradalom nyomán mindössze pusztulás, halál járt és a néptömeg sorsát — akikért az eszmék és öklök forradalmát elindították — ismét feledésbe merülés fenyegeti.

De a történelem nem ismer elvetélt eszméket — valamennyi feltörekvőt világra hozza, mégha torzszülöttek is. így a társadalmi feszültségek megoldását szolgáló törekvések is a francia forradalom után nem aludtak ki, hanem csak a hamu alatt parázs-

lottak. Az eszmék tovább éltek, mint a forradalmi tettek és ezek gyújtották lángra a későbbi nemzedékek nagy szellemóriáit.

Most ne nézzünk messze, maradjunk csak meg a példaadás kedvéért a mi magyar történelmi multunk kapuján belül A XIX. század hajnalhasadása a magyar róna kalásztengerének bőségével öntötte földünkre a tehetségek seregét. Megújhodott a latin uniformisból kivedlett magyar irodalom, nemességünk ősi álmából hirtelen ébredve megdörzsölte szemét és az országgyűléseken már új szavú követek hirdették a magyar állameszme jogegyenlőségét. Ez az irányzat pedig már nem osztályalapon épült fel és nem egy társadalmi rétegé. íróink, költőink a nép nyelvén szóltak — talán azóta sem szólaltak meg ily zengzetes magyarsággal — ; a kettős állami létünkbe szorított országpolitikai vezetői pedig nemcsak üres szavakban siratták „nemzeti nagylétünk temetőjét”, hanem új utakon indították el a nemzetet. A reform-országgyűlések sorozatában lángkrakétaként felmagaslott az örök nemzetvezér: Kossuth Lajos alakja és az egész ország biztonságérzetét megerősítette az a nagy nemzetvezető felelősségtudat, amely a legnagyobb magyar: Széchenyi István minden szavából, minden tettéből és minden írásából kiáradt.

Nemcsak történelmünknek legtermékenyebb korszaka ez, hanem a társadalmi kiegyenlítődé és szociális eszményeink valóraváltásáé, noha eredményeit a történelmi megpróbáltatások, a nemzeti függetlenségért megvívott dicső szabadságharc ismét lekisebbítették és nem engedték érvényre jutni.

Mai távlatból is szédítő végiggondolni, hogy nemzeti életünk, társadalmi berendezkedésünk szempontjából mily óriási feladatokat oldhatott volna meg a reform-országgyűlések által hozott törvények maradéknélküli végrehajtása, különösen pedig a jobbágyfelszabadítás. Ha ennek nyomán nem egy támasz nélkül földtulajdonhoz jutott réteget talált volna az amerikai versenytermelés értékromboló vihara és ha meg-

felelő gondoskodással igyekeztek volna az új gazdaság-társadalom gyökérverését elősegíteni, már a századforduló idején oly erős paraszttársadalommal rendelkezünk volna, amely nemcsak a már pusztuló létezésével nem okozott volna gondot a kormánynak, hanem mindenkor erőteljes utánpótlást tudott volna szolgáltatni az enerváltság felé hajló középosztálynak is. Ez utóbbi társadalmi réteg—amely szellemi képességeinél fogva mindenkor a nemzet gerincét alkotta — ugyancsak kiadta ereje javát a szabadságharcban és a Bach-korszak alatt rátelepedett tisztviselőréteg penészgombaként elborította. Így vált néhány évtized multával lehetővé, hogy a nemzettesttől idegen kommunista eszmeáramlat az 1918-as középosztály szervezetlen magárahagyatottságában szinte ellenállás nélkül tűrte és csak a falusi néptömegek egészséges ösztönének köszönhető, hogy azt magunkból kivethettük.

A XIX-ik század szociális eszméinek hajnalhasadását és delét csendes alkonyatbafulladás követte. A nemzet ájtatos szemmel csüngött a honfoglalás ezeréves évfordulójának fényes ünnepségein — míg a népképviselői törvényhozás pártpolitikai harcok közepette csak mellékkérdésként kezelte azokat a nemzetmentő javaslatokat, amelyeket például *Darányi Ignác* terjesztett elő. Óriási hiba volt, hogy az arra hivatottak nem folytatták az elődök irányvonalát és tétlenül engedték, hogy egy politikai párt a szociális eszmeáramlatot mind sikeresebben használja ki a maga önző előnyeinek gyarapítására.

A század utolsó negyedében politikai jelszóvá aljasult a szociális gondoskodást kívánó néptömegek megsegítése. Marx izzó gyűlölettel fűtött osztálypolitikája és a szocialisták ügyesebb taktikai eszközökkel dolgozó tömegmódszere kétségtelen politikai sikereket ért el, de ha az eredményeket nézzük; azok nem a kiegyenlítődést, megbékélést akarták szolgálni, hanem gyűlöleten alapulva és ellentétet szítva a társadalomnak csak a töredékét tudják előbbre segíteni.

Ez a korszak a maga öntelt, individualista fel-fogásával különben sem hajlandó saját becsvágyának keretei közül kilépni, nem volt csoda tehát, ha a magárahagyott néptömeg egy része, elsősorban az ipari munkásság lelkesen indult a jelszavas, új utat hirdető igék után. Harsonás diadaluk közepette nem tudott előtérbe kerülni a társadalmi megbékélés alapján álló keresztényszocializmus sem, amely a munkásságnak csak kis csoportjára támaszkodott és tömegei inkább a falu józanabb elemeiből kerültek ki. A politikai uralomharc vezérlői ezen közben tovább harsogták voksnyerő igéiket és a századforduló kétségbeesett szociális helyzetben találta a magyar föld népét, amelyet megtizedelt az amerikai kivándorlás ijesztően emelkedő mérete és alig tudta életrekelteni uzsorásoktól megszívott testét a néhány esztendő múlta visszatekintő hitelszövetkezeti mozgalom is.

E külsőségekben talán fényes, de belsőleg annál szegényebb korszak képére visszatekintve, jól esik megemlékeznünk arról, hogy ismét a magyar ifjúság volt az, amely öntudatra ébredt és ösztönös keresésével elindult arra felé, ahonnan jött: a falu irányába. Már 1905-ben a magyar egyetemi ifjúság egy válogatott csoportja a Legnagyobb Magyar eszméi után indulva megalapította az Országos Széchenyi Szövetséget, amelynek célja nemcsak az volt, hogy a „kimművelt emberfők” számának szaporítását elősegítse, hanem fájátfélő remegéssel a falu népe felé fordult. Rendszeres céltudatossággal foglalkozni kezdtek tagjai a magyar falu sorsával, ünnepnapjaikon, szabadidejükben kiszállások keretében felkeresték a föld népét. Előadásokat tartottak, amelyek által főiskolákon szerzett tudásukat igyekeztek a néppel megosztani és ugyanakkor ők maguk is tanultak, okosodtak a természettől szerzett örök bölcsesség újjáéledése által és új erő támadt küzdő izmaikban, megújhadtak modern Antaeusként. Felkészültségüknek, lelkiismeretességüknek és a magyar föld népe érdekében vívott harcuk sikerének bizonyítéka, hogy a szövetség első tagjait

ma is ott találjuk a magyar agrár-gondolat vezető harcosai sorában és a magyar föld népe ma is sokat közülök vezérének ismer el.

Ezek a mondhatnánk szerény eszközökkel és inkább belső sikerrel folyó kezdeményezések azonban nem voltak elégségesek arra, hogy a népi gondoskodás eszméjét előtérbe állítsák és egy nemzeti politika gerincévé tegyék. A nemzeti bódulatba süllyedt társadalom és politikai vezetés más utakon kereste az ezeréves ország dicsőségét. A szörnyű robbanás, a világháború sok mindent szétbomlasztott. Válaszfalak leomlottak: a jelszavakban demokráciát élő közeposztály a lövészárkok fekete halálsáncáiban találkozott a föld népével. Ez az egymásraismerés ismét megindította a félbemaradt munkát és a Kárpátok övezte határok szomorú összeomlásának kétségbeesett korszakában ismét lázas sietséggel kezdődött a nemzeti újjáépítésre és elsősorban a népi megújulásra való törekvés.

A falu belépett a közéletbe, képviselői helyet foglaltak a nemzetgyűlés és később a képviselőház sorában. Dicséretreméltó igyekezettel már a kormányzóválasztás esztendejében tető alá került a földbirtokreform-törvény. Ennek végrehajtása ismeretes: sok jószándék, kevesebb eredmény. Tanulság: nem csak törvény, vagy rendelet kell, hanem elsősorban azt lelkiismeretesen végrehajtó szervezet. Ennek hiánya, illetve pótlása minden szociális vonatkozásban a legutóbbi évek, illetve még inkább az elkövetkező legközelebbi jövő feladata. Hogy ez miként történt, illetve miként valósítható meg, igyekezem fejtegetéseimben összefoglalni.

Előbb azonban még egy szempontot ki kell emelnem. A magyar szociális gondoskodás — elsősorban a megoldandó feladatokat illetően — főként a magyar föld népét érinti. Ennek oka nem egyszerű osztálypolitika, hanem az a tény, hogy az ipari munkásság részben kisebb létszámánál, jobb szervezeteinél, valamint munkaadóinak lényegesen jobban anyagi hely-

zeténél fogva az elmúlt évek folyamán már jórészen kiharcolta szociális kívánalmait. De hátra van még a magyar nemzet zömét alkotó falusi néptömeg, amely egyelőre csak erőt, energiát képvisel, de helyzete javításával még csak rövid évtizedek óta foglalkozunk, céltudatos szociálpolitikáról pedig egyenesen csak a legutóbbi évek óta beszélhetünk, amióta nemcsak szociális törvényeket alkotunk, vagy rendeleteket szerkesztünk, hanem azokat igyekezünk az érdekeltek javára, de végeredményben egész nemzetünk boldogulása érdekében maradék nélkül végre is hajtani.

II.

A Trianonban földrepiort magyarság újra meginduló életútja 1920. után a szociális kiegyenlítődés legnagyobb feladatával kívánt megbirkózni. Sötét háttérként még ott kísértett az alig eltaposott forradalom, amelyet egészséges életösztönnel kivetett magából a nemzet és ennek nyomán a magyar nemzetgyűlés megalkotta az első földreformot. *Darányi* Ignácnak többszörösen elgáncsolt, de békés időkben igazán nemzetmegváltást jelentő birtokpolitikai javaslatai után végre szőnyegre került a földkérdés rendezése, amelyet úgyszólván az egész nemzet sürgetett Történelmi megpróbáltatások nehéz évei után, bizonytalan gazdasági helyzet közepette megszületett az 1920. évi XXXVI. t.-c. Húsz év távlatából ma nem kell boncolgatnunk, hogy milyen kedvezőtlen időpontban született meg a magyar nép legsorsdöntőbb kérdését rendező javaslat, mert tárgyilagosan megállapítva — sok hiányossága ellenére, amiért alig két-három esztendő után már novelláris kiegészítésre szorult, — először nyúlt bátor kézzel ehhez a sokat hányatott problémához.

Kétségtelen, hogy itt is a szervezetlenség, a végrehajtási fogyatékoság okozta a később jelentkező hátrányokat. Számszerűleg közel 950 ezer kat. hold került felosztásra, amelyből 260 ezer házhelyet is kihasítottak. Ha a földhözjuttatottakat gazdaságilag is megerősítik, az új birtokrészeket nemcsak tengődésre elegendő parcellákban, lakott helyektől nagy távolságokban és gyakran méltánytalan magas összegben megállapított megváltási áron osztják ki — úgy nem kellene a földreform kérdését ma is állandóan szőnye-

gen tartani és a falu igazi proletariátusát ma nem az „osztott földesek” képeznék. Eltekintve a reális pénzügyi megalapozottságnak, valamint a földhözjuttatottak további gondozásának hiányától, a törvény általában méltányosnak látszó feltételeket és juttatási módokat állapított meg. Ezeket azonban a gyakorlati megvalósítás nem tudta érvényre juttatni.

Nemzedékek legfeljebb néhány emberöltő számára alkothatnak teljes megalégedést keltő földbirtokpolitikát, az 1920-as földreform azonban végrehajtásában oly sok kívánnivalót hagyott hátra, hogy nyomában rögtön újabb reformkövetelések jelentkeztek. Ezt a törvényhozás is elismerte, amikor az utolsó öt esztendő folyamán egymásután alkotta a birtokpolitikai kérdéseket rendezni kívánó törvényeket: így a hitbizományi reformot (1936. XI. t.-c.), a telepítési törvényt (1936. XXI. t.-c.), majd az ennek pénzügyileg vérszegény végrehajtását követő új törvényt, a rövidesen életbelépő kishaszonbérletek alakításáról, kishasznokok és házhelyek szerzésének előmozdításáról s más földbirtokpolitikai rendelkezésekről szóló 1940. évi IV-ik törvénycíkket.

Erre a törvényre nagy feladatok megoldása vár. Előtte áll az 1920-as törvény végrehajtásából meríthető sok tapasztalat, tehát nyilvánvaló, hogy érvényre juttatásánál kevesebb fennakadásnak szabad előfordulnia. A kitűzött feladatot sokban megkönnyíti az időközben megalkotott zsidótörvény, viszont aggasztó tehertételt jelent a rendkívül súlyos háborús helyzet, amely nemcsak leköti a nemzet vezetőtényezőinek minden erőfeszítését, hanem teljes mértékben igénybe veszi az ország pénzügyi erejét is. Pedig ezt a legújabb földreformtörvényt megalkuvás nélkül kell végrehajtani életképes kisüzemek alapításával, óvakodva túltengő proletárföldosztástól.

Az 1920-as éveknek másik, szociális szempontból ép olyan jelentős alkotásának ígérkezett a falusi néptömegeket családi otthonhoz juttatni akaró házhely- és házépítési kölcsönakció. Az előbbi keretében közel

260 ezer házhely került kiosztásra; de sajnos itt sem történt mindenütt helyes irányban a tényleges végrehajtás. A telkeket több helyen nem a természetes falufejlődés irányában osztották ki, hanem a falutól gyakorta távoleső vagy mélyen fekvő talajvizes földeken, ahol a tőkenélküli juttatottak legtöbbször csak sárviskókat építhettek a maguk erejéből. Ezen akciónak hetedik esztendejében kezdte meg működését az Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezet (népszerű elnevezés szerint FAKSz), amely azóta kb. 42 ezer egyéneknek nyújtott házépítési kölcsönt, illetve anyaghitelt, mintegy 58 millió pengő „értékben. A FAKSz által nyújtott kétféle típusú (egyik 4%-os, a másik 6%-os évi kamatfizetés mellett) 20 év alatt visszafizetendő kölcsön összege 1500 P és ennek ellenében kötelezte magát a juttatott a háznak előírt méretek szerint való felépítésére. Az építőanyagok drágasága idején ez az összeg azonban nem volt elégséges a ház befejezésére, ilyenkor a VAKSz-házak más forrásból felvett, súlyosabb kötelezettséget jelentő kölcsönből fedezte a többletkiadást, amelynek kamatterhe már túlhaladta fizetőképességét, vagy pedig félbemaradt az építkezés. A FAKSz törlesztési részlete a kedvezményes A) kategóriában 20 éves törlesztést alapul véve, félevenként 55.50 P, a D) kategóriában pedig félévi 65:85 P, amely lényegesen meghaladja az átlag évi 60 pengős lakbért fizető mezőgazdasági munkás teherbíróképességét.

Ily módon a közel 60 milliós FAKSz kölcsönből nem láthatjuk az összeg nagyságához méltó arányban a falusi új és egészséges házak számszerű gyarapodását. A végrehajtás azt mutatja, hogy teljesen tőkenélküli, nincstelen házhelyhez juttatottak és FAKSz-kölcsönrel rendelkezők még a legelőnyösebb feltételek között is már az első kedvezőtlen kereseti esztendőben sem tudtak a vállalt terhekkal megbirkózni, az elmaradt törlesztési részletek évről-évre súlyosbodtak és végül ismét lenyomták életszínvonalukat a régi nincstelen sorba.

Ezek a tapasztalatok csak igazolják az utóbbi évek folyamán már céltudatosan kifejezett elvet, hogy nem elegendő a nincsteleneket házhoz juttatni, hanem támogatni kell őket a kereseti lehetőségek kihasználásában is, mert ellenkező esetben csak fedél alá kerülnek az ínséggel továbbra is küzködő családok. Különösen nem szabad az építkezés keresztülvitelét teljesen a juttatottra bízni, aki legtöbb esetben nem tartja be a kötelezvényben előírt szabályokat. Megfelelőbb végrehajtási módozatnak kínálkozott volna, ha a FAKSZ 1928-38 között — amikor igen súlyos volt a fiatal építésznemzedék helyzete — az építkezések szakszerű irányítására és vezetésére munkába állította volna a fiatal építészmérnököket és ezek szaktudásának felhasználásával gondoskodott volna a racionális faluépítkezésekről.

Jelenleg az országban újra nagyarányú házépítések folynak. Egyes törvényhatóságok néhány esztendő óta saját anyagi erőforrásaikból kisebb-nagyobb mértékben munkásházakat kezdtek építeni, a legnagyobb építkezési munkálatokat *azonban* a tavaszi ár- és belvizek következtében rombadőlt, vagy kárt szenvedett épületek felépítése és javítása jelenti. Ez utóbbi a magyar faluépítés legnagyobb szabású fejezete, amelyhez a társadalom négy és félmillió pengős adománnyal járult. Egyes törvényhatóságok területén közel 500-1000 ház kerül még 1940 év ősze előtt felépítésre. Természetesen ez a nagyszabású akció a legnagyobb szakfelkészültséget kívánja és ennek biztosítása az a hatalmas lendülettel, a mai idők által megkívánt energiával dolgozó árvízvédelmi kormánybiztosság, amelynek mindenki által elismert kitűnő munkáját vitéz *Bonczos* Miklós belügyi államtitkár irányítja. A kormánybiztosság eddig kiadott rendelkezéseiből már láthatjuk, hogy nemcsak egy hivatalos szervezettel lebonyolított építési akcióról van szó, hanem az irányító tényező tudatában van annak, hogy most, az újjáépítés folyamata alatt, ténylegesen lehetővé válik évtizedekre egészséges, tiszta és biztos ott-

hont nyújtani azoknak is, akiket az árvíz esetleg egy vertfalú sárviskóból késztetett menekülésre.

Az ügyes szervezés módot nyújt arra — és az eddigi tapasztalatok szerint ez a célkitűzés a végrehajtás során teljes mértékben valóságot fog öltetni, — hogy rövid időn belül több ezer falusi ház épüljön fel, de nem ellenőrzés és irányítás nélkül, mert minden törvényhatóságnak az újjáépítést irányító tényezői már kézhez kapták az illető vármegye, vagy város tájviszonyainak megfelelő háztípusterveket (valamennyi a szaktudásukat önként felajánló ifjú mérnök-nemzedék tervezése) és ott működnek a helyszínen a romok bontásától kezdve az új épületek befejeztéig a műszaki ellenőrzést gyakorló építészek. A műszaki munkálatokkal együtt azonban folyamatban vannak a szociális munkálatok is. A vármegyék közjóléti előadói, minden egyes árvízkárosult házépítési segély iránti kérelmét a helyszínen bírálják el és ez biztosítja azt is, hogy az illetékes szociális tanácsadók véleményezésére a fő- és alispánok jóváhagyásával folyósítandó építési segélyek törlesztési részlete nem fog súlyos vagy elviselhetetlen terhet jelenteni a károsultnak.

Az árvízvédelmi kormánybiztos csongrádmegyei főispáni működése alatt — ahol a szerény anyagi lehetőségekhez képest évről-évre házépítési akció folyik — szociális munkatársaival egyetemben oly juttatási rendszert dolgozott ki, amely előtérbe helyezi a családvédelmi gondolatot és a többgyermekes családok részére 3 gyermek után már százalékosan emelkedő törlesztési kedvezményt nyújt. Ez a kedvezménynyújtás rideg üzleti számítás szerint bizonyos kieső részt jelent, azaz a házépítésre folyósított összegek nem fognak teljesen visszatérülni, ha a juttatott a gyermekek számával arányos kedvezményben részesül. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy az így kieső rész jóval kevesebb, mint a magasabb törlesztési részlet esetén hátralék gyanánt rohamosan felszaporodó, legtöbbször behajthatatlanná váló, sőt elveszettnek minősíthető követelés, amely tehát gyakran

éppen a nagyobb gyermekáldás következtében szűkösebb kenyérrrel rendelkező családokat súllyeszti az inséges sorba.

Ezt a családvédelmi gondolatot kívánta érvényre juttatni az árvízvédelem országos kormánybiztosa, amikor az egyes törvényhatóságok vezető tényezőire bízta a házépítési kölcsön törlesztési részleteinek, valamint annak a százalékos résznek, amely a többgyermekes családoknál élő, vagy később születendő gyermekek után elengedésként alkalmazható, egyénenként való megállapítását. Ez a végrehajtási módozat tehát lehetőséget nyújt arra, hogy az országban eddig legnagyobbnak minősíthető faluépítkezési akció már hatályos szociális célkitűzések szellemében valósíttassék meg. Ezek az építkezési munkálatok változatlan sürgősséggel folyamatban vannak, noha a háborús viszonyokból eredő szállítási és anyagbeszerzési nehézségek a sima lebonyolítást minduntalan akadályozzák. Azonban a kormánybiztos fáradságot, nehézséget nem ismerő egyéniségéből kiáradó energia leküzdi a feltornyosuló váratlan akadályokat és ennek hatóereje eljut a legkisebb végrehajtó tényezőig is. Ez nyújt reményt arra, hogy egy hatalmas irammal folyó akció fennakadás nélküli, helyes lebonyolítást fog nyerni.

Az árvíz-kormánybiztosság, valamint az egyes törvényhatóságok külön házépítési-akciója azért is jelentős, mert a FAKSz hitelnyújtási jelentősége mindinkább összezsugorodik. 1939. év folyamán mindössze 752 egyén részesült hitelben. A FAKSz hitelnyújtó forrása ma már kizárólag a befolyó törlesztési részletekből ered, ehhez szabhatja tevékenységét, ily módon tehát újabb anyagi erőforrások megnyitása nélkül nem válhat egy nagyobb szabású építkezési akciót lebonyolító szervvé, amelyre pedig az új földbirtokpolitikai törvény végrehajtása során bizonyára ismét szükség lesz.

Fejtegetéseink során csak általánosságban foglalkoztunk a földkérdéssel, amellyel inkább annak szociális vonatkozású jelentőségét akartuk kidomborí-

tani. Meggyőződésünk, hogy a földkérdés a magyarság sorsdöntő problémája, amelyet félretekintés nélkül meg kell oldani. A végrehajtás tekintetében lehetnek eltérő vélemények, de a sürgősség és jelentőség egyaránt elismert. Ennek a kérdésnek megtárgyalása tulajdonképpen önálló tanulmányt jelent és így részleteiben nem is tartozik a szociális tárgykörbe, bár természetesen azzal minden kihatásában szorosan összeforr.

A házépítkezést is kizárólag országos vonatkozásban érintettük, amelynek a FAKSz-on kívül jelenleg egyetlen lehetősége az árvíz-kormánybiztosság által folytatott építkezési akció. A törvényhatóság — tehát bizonyos vonatkozásban egy helyi szervezet — által megvalósítható házhozjuttatással a későbbiek folyamán még külön fogunk foglalkozni.

III.

A földkérdés megoldására és a házhozjuttatásra vonatkozó kísérleteken kívül már az 1920-as évek elején különleges szociális feladatok neheztedtek a kormányzatra. Ennek megoldására hívták életre a külön népjóléti minisztériumot, amely azonban a kedvezőtlen viszonyok közepette elsősorban az utódállamokból kiüldözött magyarság segítésével és más, rendkívüli idők következtében keletkezett ínséges állapotok enyhítésével foglalkozott. A későbbi évek folyamán sikerült megalkotnia a társadalombiztosítás államosítását, azonban legtöbb nagyszabású elgondolása már nem került törvényhozási úton rendezésre, mert időközben beolvasztották a belügyminisztérium, illetve egyes különleges osztályokat más tárcák keretébe. A népjóléti minisztériumnak a belügyi szervezetbe történt beolvasztása élénken bizonyítja azt a kormányzati elgondolást, hogy a modern szociálpolitikának elsősorban a végrehajtásban mennyire egy úton kell haladnia a korszerű közigazgatással.

Ez az összeolvasztás azonban még nem oldotta meg azt a kérdést, amely a népjóléti minisztérium fennállása alatt is a legnagyobb probléma volt. Ugyanis bizonyos rendelkezések alsófokú végrehajtásánál — tehát tulajdonképpen annál a tényezőnél, amely a legközvetlenebb érintkezésben áll a rendelkezések által érintett társadalmi népréteggel — meglepetéssel tapasztaljuk, hogy a különböző minisztériumok ugyanazon kérdésre vonatkozólag eltérő intézkedéseket adnak ki, vagy legtöbb esetben minden egyes tárca a maga szemszögéből kívánja ugyanazt a kérdést meg-

oldani. Ezért különösen szociális vonatkozásban hosszú éveken át még a népjóléti minisztérium sem tudta megoldani, hogy az ezt a kérdést érintő rendelkezések valamennyi minisztérium részéről egy forrásból — csúcsminisztérium? — induljanak ki, ami nemcsak az ellentétes rendelkezésekből eredő fogalomzavart küszöbölheti ki, hanem elsősorban az egy cél felé törekvő erők eddig szétforgácsolt energiáját egyesítheti.

Ezekben az években — amikor a céltudatos szociálpolitika még csak ködös valóságot nyújtott — a kormánynak évről-évre foglalkoznia kellett az inségsegítés eszközeivel. Erre a célra a költségvetések, illetve a tél folyamán a falusi munkanélküliség nyomán jelentkező inség méreteihez képest segélyeket folyósítottak a törvényhatóságoknak, anélkül azonban, hogy rendszeres intézkedés történt volna azok céltudatos felhasználásáról. A szociálpolitikai képzettség még nem volt előfeltétele a közigazgatási vezetőténykedésnek és ezért nem csodálkozhatunk, ha az inségpénzeket első években egyszerű karitatív segélyezés formájában használták fel. A falusi sokgyermekes munkanélküli időnként megjelent a községházán, ahol a rendelkezésre bocsátott fedezet szerint néhány pengős, ellenszolgáltatás nélküli segélyben, jobban mondva adományban részesült és ennek segítségével igyekezett átkínlódni a téli szomorú nincstelenség hosszú hetein, hónapjain. Ez az idő a krajcáros adományok, sűrű könnyhullatások, keserves panaszok, elégedetlenkedők áradatától ostromolt jegyzői irodák időszaka volt, amely azonban — hála a végrehajtó szervek gyors meglátásának — hamarosan véget ért. Ez a rendszer a szociális segítségnyújtást teljes mértékűen azonosította a karitatív segélynyújtással. A kormányzati szociálpolitika csaknem azonosult a társadalmi egyesületek jószívűségeen alapuló karitatív munkájával. Úgyszólván nem történt megkülönböztetés a téli munkanélküliség által sújtott, vissza nem térítendő adományban részesült és a valójában magával tehe-

tétlen, közsegélyre szorult szegény között. A jóhiszemű A végrehajtószervek csak későn eszméltek ennek a rendszernek (vagy még inkább meggondolatlan rendszerelenségnek) romboló hatására. A csekély adományban részesülők lassan elvesztették önbecsülésüket, valósággal teljes mértékű „nevelő” munka érvényesült az emberi munka értékének alábecsülésére és az addig — kedvező munkaalkalmak közepette — saját kezesétől élő, szorgalmas munkásemberből, ínségsegélyből tengődő, maga alól talajt vesztő nincstelen, önmagát alacsonyabbrendűnek érző proletárréteg vált.

Ezt a kezdeti jóhiszemű próbálkozást csakhamar felváltotta az új, szigorú kormányzati intézkedés, hogy ínségsegélyt csak munka, foglalkoztatás ellenében lehet nyújtani, sőt rendelkezés történt az irányban is, hogy az ínségsegélyek kizárólag munkadíjakra fordíthatók, tehát, ha a közületek bizonyos építkezések létesítését határoznák el ínségmunkák programja keretében, úgy az anyagszükséglet kizárólag az illető közület terhére szerezhető be. Miután azonban a községek, városok nem rendelkeztek anyagbeszerzési fedezettel, észszerű munkaprogramot nem bonyolíthatnak le. A „munkába” állított ínségmunkások voltaképpen improduktív tevékenységet fejtettek ki, sarat lapátoltak, télen hóbuckákat építettek értelmetlen célszerűség nélkül és semmit nem érő erőkifejtésükért 1-1.20 pengő ínségnap számban részesültek.

Természetesen ez a módozat sem volt alkalmas arra, hogy a téli munkanélküliség által sújtott falusi népréteg számára tisztességes megélhetési lehetőséget nyújtson és ezért lezárult, illetve csődöt mondott a tervszerűtlen irányítás nélküli szociális segítőpolitika második, jószándékú fejezete.

Szerencsére azonban a magyar közigazgatás annyit bírált tényezői valójában szoros összeköttetésben állva a gondjaira bízott társadalmi réteggel a gyakorlatban nem mindig követték az esetleges ferde irányba vezető rendelkezéseket, hanem saját hatáskörükben igyekeztek megtalálni a segítség legmegfele-

lőbb módozatait. Számos megyei törvényhatóság vezetői önálló és a saját intézkedési körükbe eső nép-reteg ismerete alapján sok hasznos, észszerű elgondolást valósítottak meg. Magyarságféltő szeretetük a rendelkezések általános vonalán túl meg tudta találni a segítség eredményesebb eszközeit és így már az előbb említett ínségsegítési esztendők alatt az ország különböző részeiben a végrehajtást intéző tényezők önálló gondolkodása folytán számtalan értékes és eredményes módozat bizonyította, hogy a magyar szociálpolitika a kísérletek után céltudatos vágányra fog irányulni és elkövetkezik az időszak, amikor ez intézményesen valóra is válik.

A helyi végrehajtások közül messze kiemelkedett az a gyakorlati és elméleti szociális munka, amelyet Pécs városa akkori tanácsnoka és jelenlegi polgármestere, *Esztergár* Lajos elgondolásai alapján megvalósított. Esztergár rendszeres és aprólékos munkával bebizonyította, hogy a karitativ, végeredményben szánakozáson alapuló tevékenységet még a tényleges szegénygondozásnál is ki lehet kapcsolni. A pécsi szegénykérdés megoldása szociális munkaprogramjának csak egyik első állomása volt. A városi ínségmunkák célszerű és reális keresztülvitelében példát mutatott a jövő felé. Városi elszigeteltségében a közelállók közül is kevesen ismerték fel, hogy az általa elgondolt irányban egy céltudatos szociálpolitika rendszere kezd kialakulni. Esztergár azonban az elhivatottak fanatizmusával hitt abban, hogy a történelmi megpróbáltatások, szűkreszabott határok és keretek között, egy megcsonkított országban is lehet korszerű szociális gondoskodást megteremteni, mert ehhez nem szavakban lefektetett program, nem bőséges anyagi fedezet a legfontosabb, hanem az azt maradék nélkül végrehajtó, meghatározott cél szerint kiképzett szervezet.

A pécsi szociális munka csakhamar országos jelentőségűvé vált. Vitéz *Keresztes-Fischer* Ferenc belügyminiszter határozott kézzel céltudatos irányba ha-

ladó szociális munkaprogramot óhajtott alkotni és ennek létesítésénél teljes mértékben felhasználta Esztergár Lajos mélyreható szociális tudását és tapasztalatait. Megbízásából Esztergár végiglátogatta az ország akkori (1938) összes törvényhatóságait és mindent a helyszínen az illetékes közéleti tényezők bevonásával megállapította az addig végrehajtott intézkedések eredményességét és a jövő szociális munkaprogramjának irányát.

Az általa sürgetett szociális kiképzésben részesített munkaerők vármegyék szerkezetében rendszeresen felvették az egyes községek szociális helyzetképét, amely által elsősorban állt ténylegesen rendelkezésre összefoglaló adat az egyes helységek szociális adottságairól és állapotairól. A kormányzat időközben részben államsegély, részben községi fedezet terhére az egyes községek részére kiegészítő munkaerőket bocsátott rendelkezésre, akiknek hivatása megfelelő képzettség esetén a szociális helyi munka elvégzése, amennyiben pedig erre nem rendelkeznek kellő elhivatottsággal és előtanulmányokkal, úgy a vezető jegyzőket mentesíték az aprólékosabb munkáktól és ezáltal lehetőséget nyújtanának arra, hogy a túlhalmozott munka következtében a falu sorsával való közvetlen törődéstől elvont jegyző ismét foglalkozhassék a szociális feladatokkal és kérdésekkel olyan mértékben, miként ezt a felszaporodott és nagyjelentőségű problémák megkívánják.

A vármegyei törvényhalóságoknál ú. n. közjóléti előadói állás szerveztetett, azzal az elgondolással, hogy az ezt a feladatkört betöltő tisztviselő kizárólag szociális kérdésekkel foglalkozni. Sajnos, a lecsökent tisztviselői létszám, valamint a közigazgatásra az utóbbi két esztendő folyamán nehezedő rendkívüli feladatok elvégzése mai napig sem tette lehetővé, hogy a közjóléti előadók kizárólag csak a szociális célkitűzések végrehajtásával foglalkozzanak és rendszerint csak megbízatásként, rendes munkakörük mellett tudják ezt a mind több munkát jelentő feladatot ellátni.

Természetesen ez nem jelenti, hogy a kitűzött célt a kormányzat nem fogja keresztülvinni, sőt éppen ellenkezőleg, a kormányzati szociálpolitika végleges rendszerének kialakításakor egyik legfontosabb feladat lesz a közjóléti előadói állások önállósítása. Ezzel pedig összefügg a kisegítő munkaerők (akiket a köznyelv „szociális titkároknak” keresztelt) helyzetének rendezése, mert ezek jelenleg csak ideiglenes alkalmazottak, akiknek véglegesítési, előléptetési kérdése még megoldásra vár, úgyszintén gondoskodni kell arról, hogy az Esztergár-féle elméleti és gyakorlati kiképző tanfolyamokon részt nem vettek (ez általában a nagyobb rész) kellő oktatásban, továbbképzésben részesíttessenek.

A közigazgatásnak ilyen szociális munkakörrel felruházott tisztviselőkkel való kiegészítését végső fokon betetőzte 1938. októberében az egyes törvényhatóságok főispánjai mellé rendelt szociális tanácsadók kiküldése, akik különleges megbízatás alapján szakszerűen tanulmányozták az egyes vármegyék szociális helyzetét, megállapították a segítség módozatait és végeredményben lerögzítették azok szociális munka-programját. A megbízott huszonöt szociális tanácsadó jórészen ma is folytatja tevékenységét. Gyakorlati munkájuk jelentős állomása volt az 1939. február havában Pécsen tartott szociális tanfolyam (ez a város a modern és korszerű kormányzati szociálpolitika legjelentősebb állomáshelyévé vált), amelyen az egyes vármegyék közjóléti előadói vettek részt hallgatóság gyanánt és a szociális tanácsadók részletes előadások keretében számoltak be elgondolásaikról. Az elhangzott előadásokat — amelyeken az elnöki tisztelet Esztergár Lajos látta el, a belügyi kormányzat részéről pedig több napon keresztül az értekezletet megnyitó vitéz Bonczos Miklós belügyi államtitkár, valamint az ugyancsak előadást tartó Johan Béla államtitkár vettek részt — két terjedelmes kötetben „A magyar szociálpolitika feladatai” címen a szerkesztőbizottság ki is adta.

Ezekben a mélyreható kormányzati intézkedésekben és szervezési munkálatokban jórészt testet öltöttek azok a kívánalmak, amelyeket a szociális Kérdések megoldását türelmetlenül sürgető társadalom évek óta követelt. A magyar ifjúság és fiatal nemzedék lelkiismerete már az 1930-as évek elején ismét erőteljesen hangoztatta a magyar falu népének szociális megsegítésének szükségességét és ennek alátámasztására egymás után jelentek meg az ú. n. „falukutatók” sötétszínű, megrázó erejű faluképei az elesett faluról, a futó homokon tengődő fajmagyarság szomorú helyzetéről, a súlyos fenyegetéseket magukban rejtő „viharsarkok”-ról. A kényes kérdésekkel szembenézni nem merő réteg ijedten utasította el magától ezeket a kétségbeesett felkiáltásokat, amelyek kétségkívül csak az árnyékos oldal borzalmas hiányosságait tárták fel a legkegyetlenebb realitással. A költői lendület túragadta olykor a fiatal szerzőket a tényleges helyzet adatain, vagy a jóhiszemű faluvándort könnyelmű és felelősségnélküli információk tévesztették meg — de esetleges túlzásaikat, tévedéseiket mentheti a legtöbb esetben a jószándék, a fajtájukat féltő szeretet, amellyel a városi kultúra emlíni vérszegény sápadtsággal megduzzadt intelligenciájukban is ösztönös magyarságmentéssel igyekeztek megragadni a magárahagyatottságában ugyancsak pusztulásnak kitett parasztság erőt adó kezét.

A falukutató fiatalság irodalmi formában kifejezett szociális vészkiáltásait az érdekelt társadalom fogadhatta lelkesedéssel, vagy ócsárlással, egy azonban bizonyos és ez az érdem elvitathatatlan tőlük: az alkonyatbafulladás küszöbén fiatal lelkesedésük tüzével ismét megvilágították a fenyegető veszedelmet, nem engedték, hogy a kényelmes társadalomszemlélet — miként ez a huszadik század hajnalhasadásakor történt — csak a kellemes tájak felé tekintsen, hanem szinte önmarcangoló kegyetlenséggel kényszerítették szembenézni a legsötétebb, legpusztítóbb és leg-

reménytelenebbnek látszó nyomorral és korhadást sejtető mulasztásokkal.

Ez a falukutatás általában csak a sötét sebeket tárta fel, a hibákat, mulasztásokat sorakoztatta fel — olykor eltúlzottan — azonban a helyzeten kívül állva, legtöbbször már nem állott módjukban, hogy rámutassanak a szervezeti hiányokra, az eredő okokra (eltekintve a mindenki által sürgetett földkérdéstől) és ezáltal megmutathassák a tényleges gyógyítási folyamat útját. Ezt a bizonyos vonatkozásaiban rendszertelen és szertelen, hatásában azonban éppen ezért erősebben megrázó szellemi mozgalmat tette magáévá tulajdonképpen a kormányzat, amikor a belügyminiszter erélyes intézkedésekkel véget vetett a lassú úton haladó ínségsegély-rendszernek és helyébe a szociális tanácsadók (akiknek jelentős része éppen a falukérdéssel évek óta szakszerűen foglalkozó fiatal értelmiség soraiból került ki) és a vármegyei közigazgatást képviselő közjóléti előadók közös munkájával közel két esztendő alapos előkészítő és gyakorlati tapasztalatokat nyújtó kísérletei után minden egyes vármegye részére megjelölte a szociális feladatkört.

Ez a céltudatos szociális munkaprogram nem tervszerűtlen, ideig-óráig helytálló intézkedésekkel akarja megoldani a szociális segítség kérdését, eleve tisztázza a karitatív segélynyújtás és a szociális segítség közötti nagy különbséget, egy irányba fogja össze a különböző fórumoktól kiinduló, de azonos célt elérni akaró intézkedéseket. Ennek betetőzését jelenti az országos nép- és családvédelmi alap létesítéséről szóló törvény, amely az elmúlt esztendők szakszerű elméleti és gyakorlati tapasztalatai alapján a magyar szociálpolitika tényleges kódexe, alfája és ómegája. Ennek előkészítő munkálatai az utóbbi két év súlyos történelmi megpróbáltatásai közepette sem maradtak el és ez véglegesen lerögzíti azt a programot, amelyet valójában céltudatos szociálpolitika gyanánt ismerhetünk el.

IV.

A céltudatos szociális munkaprogram mai napig is legnagyobb szabású kísérlete az Esztergár Lajos elgondolásai és személyes felügyelete mellett felállított Szatmár-vármegyei Közjóléti Szövetkezet, amelyet a belügyi kormányzat 1938. őszén hívott életre. Esztergár ugyanis igen helyesen felismerte, hogy a szociális munkaprogram lendületet megkövetelő végrehajtása nem haladhat a közigazgatás számára megszabott, korlátozásokkal körülzárt úton és módot kell találni arra, hogy a segítségi módozatok által megkövetelt gyorsasággal hozassanak és hajtassanak végre az erre vonatkozó intézkedések. Különösen meglassítja egy szociális munkaprogram közigazgatási keretben való szabályszerű végrehajtását a különböző fórumoktól függő jóváhagyások foganatosítása. így pl. házépítést a törvényhatóságok csak a közszállítási szabályok szigorú megkötöttsége mellett végezhetnek, ezek megszavazása mindannyiszor az autonómián alapuló képviselőtestületektől, törvényhatósági bizottságoktól, végző fokon pedig minisztériumi jóváhagyásoktól függ. Ha tehát ezen az úton indulna el egy vármegye házhozjuttatási akciója, csak a törvényben megszabott előfeltételek biztosítása már esetleg egy esztendőbe kerül és huzamosabb ideig elodázza a kérdés megoldását.

A másik aggály, amely a közjóléti szövetkezet megalkotását szükségessé tette, az volt, hogy az inszegélyezések első szervezetlen végrehajtásának pusztító nyomai még élénken éltek a nép lelkében. A közülettől jövő segítségnyújtást általában ingyenes juttatásnak tekintették, hiába volt szigorú figyelmeztetés

a visszatérítésre vonatkozólag, számos példa állott előttük, amikor a kölcsön gyanánt nyújtott akciós juttatásokat legtöbbször később elengedték és az járt rosszul, aki a kitűzött határidőre pontosan megfizette a segítség összegét. Ezt az álláspontot akarta igen helyesen Esztergár tervezete kiküszöbölni, amikor a segítségre szoruló népréteggel egy látszólag független szervezetet, a közjóléti szövetkezetet állítja szembe, nem pedig a közületet. Ez a szövetkezeti alakulat megfelelő és külön jóváhagyást nem igénylő módok szerint gondoskodhat a behajtásról, vagy a különböző akciók vállalatbaadásáról, üzleti lebonyolításáról és ezzel lehullna a szociális munkaprogram végrehajtásáról az a gátló bilincs, amely egy közigazgatási végrehajtást természetesen terhel.

Mielőtt részleteiben foglalkoznánk a közjóléti szövetkezet megalakításának előnyével, vagy hátrányával, a gyakorlatban jelentkező tapasztalatokkal, előbb ismertetjük azt a nagyszabású munkaprogramot, amelyet a mátészalkai székhellyel működő szatmármegyei közjóléti szövetkezet maga elé tűzött és részben meg is valósított.

A belügyi kormányzat több mint háromnegyed millió pengőt bocsátott a Szövetkezet rendelkezésére (ennek egy részét azonban a baranyamegyei közjóléti szövetkezettel együttesen lebonyolított áttelepítés fedezetére használták fel), amely összeg kisebb részben üzletrésztőke gyanánt szolgált, jelentősebb százaléka azonban kamatmentes üzleti tőkét képviselt. A Szövetkezetnek rendelkezésére állottak a szociális kiküldöttek által felvett egyes községekről szóló helyzettanulmányok és ezek alapján állapították meg a végrehajtandó programot. A tisztviselői személyzet tulajdonképpen minimális, mindössze egy igazgató, egy könyvelő és egy irodai munkaerő látta el a szövetkezet adminisztrációját, mert a végrehajtás tulajdonképpen irányítója a kitűnő szociális felkészültséggel, fáradhatatlan agilitással rendelkező alispán: *Streicher* Andor. A helyi végrehajtó szervek is általában a közigazgatás

tisztviselőiből kerülnek ki, illetve ezek munkáját megkönnyítik a minisztérium által egyelőre rendelkezésre bocsátott szakképzett szociális kiküldöttek. Ez a rendszer annak a bizonyítéka, hogy a végrehajtás ismét a közigazgatás feladatává válik, sőt annak irányítása is (az igazgatósági elnöki tisztelet betöltő alispán személyén keresztül) a közigazgatás kezében van.

A közjóléti Szövetkezet célja a szociális feladatoknak gazdasági alapon való megoldása. Miként Esztergár Lajos a szatmármegyei szövetkezet munkájáról szóló tanulmányában (A szociális munka útján) a feladatkört szabatosan meghatározza: „A közigazgatás keretében alakult Szövetkezet hitelt nyújt minden inséges és arra rászoruló egyénnek, hogy gazdaságilag megerősödjék, a gazdasági elesettségből kikerüljön és önálló egzisztenciává alakuljon.” Ezt a célt a Szövetkezet különböző juttatások formájában kívánja elérni, amikor a gazdaságilag erőtlen egyént kedvezőbb helyzetbe hozza és hozzásegíti, hogy saját erő kifejtésével fokozza eddigi keresetét és bevételét, ami lehetővé teszi a juttatás visszatérítését, egyben pedig saját életszínvonalának emelését. Szatmár-vármegye ezen szociális kísérletre már azért is alkalmas terep volt, mert a lakosság erőteljes szaporodása mellett igen nagy volt az inségesek száma, akiknek évi keresete alig haladta meg a 250-300 pengőt és ez az összeg természetesen egy családnak legegyszerűbb szükségleteit sem fedezte. A mezőgazdasági munkálatok nemcsak nem biztosították a munkavállalók egész évi keresetét, hanem hosszú hónapokon keresztül munkátlanságra, tétlenségre kárhoztatták őket, tehát nemzeti szempontból is jelentős munkaenergia teljesen veszendőbe ment.

A gazdasági megerősödés eszközei között első sorban az állattajuttatás szerepelt. A leginségesebb sorban levők — akik maguk számára sem rendelkeztek megfelelő lakóhellyel, nemhogy igényesebb állat elhelyezéséről gondoskodhattak volna — kecskejuttatásban részesültek. A kecske valójában a legigénytele-

nebb állat, a szegény ember tehene, amely a lombokból, útszéli legeltetésből, kukoricaszárból megszerezve takarmányszükségletét, bőséges hasznot nyújt évi 300-500 liter tejével. Ez a segítség azonban még nem jelent valójában gazdasági megerősítést. Bár a kecsketej értékesíthető, mégis kívánatosabb, hogy a rendszerint nagyszámú gyermekkel rendelkező család az egész tejmennyiséget saját táplálkozásának megjavítására fordítsa. Ily módon tulajdonképpeni bevételi forrás nem nyílik meg előtte, azonban táplálkozási színvonala és ezzel a nemzet szempontjából igen jelentős egészségi állapota javulni fog.

A baromfijuttatás már készpénzbevételt is nyújt a családnak. A szövetkezet libát, naposcsibét osztott ki részben készpénztérítés, részben pedig (a libáknál) toll, vagy hizlalt állat visszaadása ellenében. Ily módon a legszegényebb népréteget is hozzá tudja juttatni a baromfitartás előnyeéhez, elősegítheti azok bevételi forrásainak emelését és ezáltal már megnyílik előttük a gazdasági felemelkedés útja.

Nagyobb befektetést igényel, de a juttatott részéről is már bizonyos mértékig jobb életfeltételeket kíván a sertés-, vagy tehenjuttatás. A szövetkezet részben hizlalási célra süldőket, részben pedig tenyésztésre kocákat osztott ki. Ezek visszatérítése természetben történik, a kocáknál a szaporulat bizonyos hányadában, a süldőknél pedig a felhizlalt állat visszaadásával. Az első évben a szövetkezet 710 család részére 1266 kocát, illetve süldőt osztott ki. A takarmánnyal rendelkező — tehát inkább törpebirtoikos réteg segítségére — teheneket juttattak és ezért az illető juttatott átlag 3 esztendőn keresztül kilenc hónapon át napi két liter tejet köteles törlesztésként beszolgáltatni. Ezen akció keretében 63 piros-tarka és 83 olcsóbb fajta másodosztályú tehen osztott ki. Ugyancsak az állatjuttatás keretébe tartozik a méhészet fejlesztése. Az elmaradt és általában kezdetleges szatmári méhészet feljavítására méhcsaládokat, kaptárakat osztottak ki (ezzel kiküszöbölve a primitív

kasokat), amelynek ellenértékét raj szaporulattal törlesztik kb. 3 esztendő alatt.

A Szövetkezet egyik legnagyobb feladata a házhozjuttatás. Szatmár-megyében a tényleges házszükséglet 3000, amely természetesen csak fokozottan elégíthető ki. Az első esztendőben mintegy 70 ház került felépítésre. Az építésnél felhasználják a juttatott és családtagjainak munkaerejét, esetleges fuvarnyújtását és ezáltal a kb. 1500 pengő költségre kalkulált egyszobakonyha-kamrás ház felépítése 1200 P-be kerül. Az olcsóbb építkezést elősegíti, hogy a különböző építési anyagokat a Szövetkezet saját házi kezelésben állítja elő. Így egy különleges pécsi szabadalom alapján, ú. n. ciklon por felhasználásával a téglaegetést olcsó költséggel maga végezteti, hasonlóképpen az épületfaanyag, betonfedőcserép, sodronykerítés előállítását, illetve feldolgozását. Ezeknél a munkálatoknál elsősorban a juttatásban részesítettek munkaerejét használják fel. Ugyanis a gyakorlati tapasztalatok szerint normális munkalehetőségek mellett is a szatmármegyei viszonylatban a ténylegesen kihasznált évi munkanapok száma csak 200-ra tehető. Mint Esztergár tanulmánya megállapítja, az ünnepnapok és időjárás okozta szünetek levonása után is mintegy 80-100 munkanap maradna, amelynek hasznosítása lényegesen elősegítené az érdekelt népréteg gazdasági megerősödését.

Különösen a téli munkanapok hasznosítását szolgálja a Szövetkezet háziipar-fejlesztő tevékenysége. A táji viszonyoknak megfelelően elősegítették a fűz vessző-termelést mintegy 5 hold fűzes telepítésével. A fűz vessző feldolgozása megfelelő értékesítési lehetőségek kihasználása esetén különösen az őszi és téli munkanélküli hónapokra nyújt keresetet. Még nagyobb jelentősége van a kendertermelés fejlesztésének. Ezt minden eszközzel előmozdítja a Szövetkezet; nemcsak nemesített kendermagot oszt ki, hanem mesterséges áztatókat is létesít, ily módon lehetőséget nyújt a kistermelőknek a kiáztatott és megtiltott ken-

der jobb értékesítésére. Elősegíti azonban a kender-szálnak felfonását és vászonként való értékesítését. Miután szabványos méretű szövőszekeket oszt ki, ezzel is kedvezőbb értékesítési lehetőséget nyújt. A házi szövésnél már a család fiatal, 12-18 éves leány tagjai is közreműködhetnek és saját munkájukkal hozzájárulhatnak a család keresetének emeléséhez.

Szatmár-megyében igen jelentős a tengeritermelés. Az értékesítés terén azonban a kistermelő igen hátrányos helyzetben volt, mert termését késő ősszel, a téli időszak beállta előtt kellett értékesítenie, miután nem állott rendelkezésére megfelelő tárolási alkalmatlóság. A Szövetkezet ezen a helyzeten górék felállítással igyekszik segíteni, ahova a kistermelők beadhatalják tergertermésüket és az a tavasszal magasabb áron a legkedvezőbb időpontban kerül piacra. Az előállott értékemelkedés nemcsak a tárolás, a górék amortizációs és egyéb kezelési költségeit fedezi, hanem a fennmaradó feleslegből az ősszel kifizetett piaci áron felül a termelő további árkiegészítést kap, amely eddig számára teljesen elveszett. Önálló egzisztenciafejlesztés szempontjából a Szövetkezet a földbérletek szervezését is programba vette, valamint különböző gazdasági és munkaeszközök juttatását.

Ezek a röviden összefoglalt programpontok, amelyek jelentős része már az első működési esztendőben beállítást nyert, mutatják, hogy a Szövetkezet szociális segítőmunkája az érintett ínséggel küzdő népréteg minden gazdasági vonatkozású érdekerületét felöleli és igyekszik azok számára a legkedvezőbb kereseti lehetőséget biztosítani. Másfél esztendő kísérletei után erről a széleskörű munkáról még nem lehet kritikai szemmel nyilatkozni, annak eredményeit, vagy sikertelenségeit megvitatni. Ez az első időszak nemcsak a kezdeti nehézségek korszaka volt, hanem sajnálatosan egybeesett azzal az időponttal is, amikor a különleges intézkedések folytán a vármegye területén a normális menetű gazdasági munkálatok is hátrányt és késedelmet szenvedtek. Ennek a nehézségnek ellenére

a Szövetkezet irányítói lankadatlan erővel igyekeztek a maguk elé tűzött programot megvalósítani és maradék nélkül végrehajtani.

A Szatmármegyei Közjóléti Szövetkezet mindenestre az új eszközökkel dolgozó szociálpolitika legnagyobb szabású és megfelelő anyagi felkészültségű kísérlete. A kezdeti eredmények máris arra indították a kormányzatot, hogy a többi törvényhatóságok területén is elrendelje a közjóléti szövetkezetek, illetőleg hasonló vállalkozások megszervezését és ezeken keresztül történjék jövőben a szociális munkaprogramok végrehajtása. Ezen az alapon számos vármegyében alakították meg lényegében hasonló programmal a közjóléti szövetkezetet.

Tekintettel arra, hogy most már nem egy, az országban egyedülálló kísérletről van szó, szükségesnek látszik, hogy a közjóléti szövetkezetek szervezétével és feladatkörével külön is foglalkozzunk. A gazdasági és szövetkezeti életet ismerők előtt nyomban világos, hogy a közjóléti szövetkezet tulajdonképpen nem tekinthető valóságos szövetkezetnek, hanem inkább egy közigazgatási szervekkel karöltve működő végrehajtó szervezetnek, amely megkönnyíti és a bürokratizmus nehézségeitől mentesíti az üzleti és gazdasági élet gyorsaságával versenyezni nem tudó közigazgatás szociális tevékenységét. Éppen ezért egyelőre nem teljesen világos a közjóléti szövetkezetek jogi helyzete. Magyarországon ugyanis csak a hitel-szövetkezetekre áll fenn külön törvényes szabályozás az 1898. évi XXIII-ik törvénycikkben, illetve az ezt kiegészítő novelláris törvényekben, míg az egyéb szövetkezetek (így pl. a Hangya kötelékébe tartozó fogyasztási szövetkezetek is) a kereskedelmi törvény szövetkezetekre vonatkozó szabályozása alá tartoznak^e annak alapján működhetnek.

Ez tehát egyelőre törvényes rendelkezés hiányában még nem teszi lehetővé, hogy a kizárólag közcélú szolgáltató és valójában minden nyereszkesedési lehetőséget kizáró közjóléti szövetkezetek bizonyos adó- és

illetékmentességet élvezzenek, vagy különleges elbírálásban részesüljenek, hanem teljesen egy kategóriába tartoznak a kereskedelmi cézzal alakult szövetkezetekkel. Ez a jogi hiányosság már a szatmári Szövetkezet működése megkezdésekor felbukkant, így pl. a meginduláshoz nyújtott állami támogatást nem fordíthatták teljes egészében üzletrész jegyzésre (mert így nyereség hiányában is társulati adó alá esett volna), hanem azt kamatmentes forgótőke-kölcsön gyanánt tartják nyilván. Hasonló fennakadások fordultak elő többször illeték, adó, stb. ügyeknél. Legújabban a közelmúltban alakult közjóléti szövetkezetek bejegyzése sem történt egyöntetűen és a cégbíróságok joggyakorlat hiányában különböző módokon jártak el. Ez tette szükségessé, hogy a kérdés véglegesen szabályozást nyerjen a szövetkezet jogi helyzetét illetően is és az erre vonatkozó törvényes rendelkezés már előkészület alatt áll, ami nagy könnyebbséget fog jelenteni a többi vármegyékben ezután megalakítandó szövetkezetek szempontjából.

A szövetkezetnek üzletrész jegyzői általában a közület és a közigazgatás tisztviselői. Akik tulajdonképpen a szövetkezet előnyét élvezik és akiknek segítségére az megalakított valójában nem számíthatnak tagnak, legtöbbször üzletrésszel sem bírnak és nem vesznek cselekvőleg részt a szövetkezet működésében, hanem annak kizárólag előnyöket élvező, passzív alanyai. A szövetkezet természetesen osztalékot sem fizet, az esetleges nyereség veszteségfedezeti alapot képez. Sokkal inkább tisztázandó azonban az igazgatósági és felügyelőbizottsági tagok felelőssége, akik túlnyomórésztben közigazgatási állásuknál fogva kötelesek ezt a tisztséget vállalni. Feltéve azt a lehetőséget, hogy egy közjóléti szövetkezet a nagymértékű juttatások és a kedvezőtlen gazdasági viszonyok folytán mérleg szerint elveszti üzletrésztőkéjének felét és ily módon a felszámolásról, kényszeregyezésről, esetleg csődnyitásról kell döntenie, előtérbe jut az igazgatóság és felügyelőbizottság egyéni felelőssége.

Ez a kérdés ugyancsak rendezendő, mert kétségtelen, hogy valamennyien kizárólag áldozatos munkakészséggel vállalták ezt a kötelező tisztséget az inségbe süllyedt népréteg megsegítése érdekében, tehát számukra súlyos teherétel, ha ezért anyagi felelősséggel tartoznának.

A szövetkezet munkájának adminisztratív kiépítése is figyelmet érdemel. A szatmármegyei közjóléti Szövetkezet ténylegesen kisszámú tisztviselőt foglalkoztat és erre a célra fordított kiadásai 2%-át sem érik el a 776.000 pengős üzletrész és forgótőkének. Mindössze egy igazgató, egy könyvelő és egy irodai munkaező végzi az adminisztratív teendők ellátását. Ha azonban a tényleges helyzetet tekintjük, a Szövetkezetnek valóban több alkalmazottja van. Mert ide kell számítanunk a belügyi kormányzat által rendelkezésre bocsátott szociális kiküldötteket, valamint a vármegyei közigazgatás különböző tisztviselőit, akiknek tevékenységét jórésben a Szövetkezettel összefüggő ügyek elintézése tölti be. A Szövetkezet ügyvitelének szakszerű vizsgálata már az első esztendőben megállapította, hogy a legszorosabban vett adminisztratív tevékenység ellátására is kevés a tisztviselői létszám. Maga a könyvelési rendszer — tekintettel a sokirányú és sokféle juttatásokra, valamint a legkülönbözőbb visszaszolgáltatási módozatokra — már csak a nyilvántartások felfektetésében és vezetésében újszerű módozatokat és igen nagy munkateljesítményt kíván.

Még nagyobb feladat hárul a szövetkezeti igazgatóra, aki valójában szakértőként kell irányítsa a Szövetkezet kiosztásait, tehát értenie kell az állatbeszerzésekhez, háziiparhoz, házépítéshez, stb., de ugyanakkor munkájának jelentősebb részét az értékesítési lehetőségek felkutatása és kihasználása teszi, amikor gondoskodnia kell a visszaszolgáltatásként beadott állatok, különböző termékek piacraviteléről, hogy a Szövetkezetet esetleges károsodás ne érje. Ezt a Munkakört a szatmármegyei Szövetkezet igazgatója

a vármegye alispánjának nélkülözhetetlen támogatásával és irányításával kitűnően látja el, azonban előttük is tisztán áll, hogy ez csak egy lelkes odaadással, kitartó és lankadatlan energiájú munkabírással sikerült egy esztendőn át és kétes, hogy továbbra is elbíri-e egy adminisztratív vezető ezt a munkahalmazot. Ez a kérdés azonban összefügg egy másik problémával is. Ugyanis az egyes törvényhatóságokban megalakítandó közjóléti szövetkezetek munkaterve lényegében, alig árnyalati eltéréssel bizonyára a szatmármegyei Szövetkezethez hasonló lesz. Ez esetben felmerülhet az egymással való versengés és konkurrencia lehetősége elsősorban az értékesítés terén. Pl. ha az egyes szövetkezetek juttatottjai a hízalási időszak befejeztével a kiosztott süldők fejében visszaszolgáltatják az előírt hízott sertést, a mai gazdasági rendszer közepette minden egyes vármegyében nehéz gondot fog jelenteni a szövetkezet vezetőinek az értékesítési lehetőség, vagy a kiviteli kontingens biztosítása. Vagy hasonló helyzet állhat elő a háziipari termékek piacra vitelénél. Itt felmerülhet az a lehetőség is, hogy a téli munkanélküliség leküzdésére beállított háziipar előmozdítására a különböző vármegyék pl. fűztelepítéseket eszközölnek, azaz ott is igyekeznek ezt a háziipart meghonosítani, ahol arra a természetes adottságok valójában nem állottak fenn. Ez esetben nemcsak az újonnan életrehívott kosárfonó háziipar fog jobbra tengődni, hanem a nagy kínálat folytán hátrányos helyzetbe kerülnek azon községek is, ahol esetleg már évtizedek óta foglalkozik a lakosság hasonló mesterséggel. Ezt kétségtelenül érezte a kormányzat is, amikor a belügyminisztérium a megalakítandó közjóléti szövetkezetek munkaprogramjával kapcsolatban közölte a törvényhatóságokkal, hogy új háziipari foglalkoztatások fejlesztése előtt — ha az túlhaladja a foglalkoztatottak házi szükségletét — feltétlenül csak az illetékes háziipari felügyelő szakútmutatásaival egyetemben járjanak el. Még inkább kiküszöbölhetné az itt említett esetleges üzletviteli hátrányokat vitéz

Szabados István elgondolása — aki revizori minőségben szakszerűen felülvizsgálta a mátészalkai Szövetkezetet, — hogy a közjóléti szövetkezetek harmonikus együttműködése, beszerzési és értékesítési tevékenységének megkönnyítése érdekében bizonyos központi irányító szerv létesíttetnék, amely racionális beosztással irányíthatná és mindenkor a megkívánt lehetőségekhez szabná a közjóléti szövetkezetek által kifejlesztett termelői tevékenységet.

Még hasznosabb elgondolásnak találjuk azt a javaslatot, amelyet a magyar szövetkezeti élet egyik vezető egyénisége igen helyes jogi, gazdasági és szövetkezeti meglátással felvetett és amely igen helyesen a már meglévő, elsősorban szövetkezeti intézményeknek az új szociális feladatkör ellátásába való bevonását látja célravezetőnek. E gondolatnak a gyakorlati keresztülvitele tulajdonképpen csak azonos lenne azazal a feladattal, amelyet más vonatkozásban is sürgetünk a közigazgatás egyéb területein megvalósítani, t. i.: igyekezzünk az egy irányba haladó erőket lehetőleg összpontosítani, ugyanazon feladat keresztülvitelére ne indítsunk útnak több szervezetet és ne forgácsoljuk szét, hanem egyesítsük az erőket.

A közjóléti szövetkezetek működésében ez kétségkívül könnyen megvalósítható, annál is inkább, mert az Esztergár-féle elgondolás szerint ezek nem üzleti vállalkozások, nem önmagukért, öncélért életre hívott intézmények, hanem kizárólag gyakorlati eszközök kívánnak nyújtani, amely alkalmas arra, hogy a magyar föld népét öntevékenységének igénybevételével kiemelhessük szociális elmaradottságából és kedvezőbb életszínvonalra hozzassuk elesettségéből. Ez a közjóléti szövetkezet nem cél, hanem eszköz, így tehát további fejlődésében bizonyára örömmel ragad meg minden olyan alkalmat, amely közelebb viszi a kitűzött feladatok eléréséhez és megkönnyíti súlyos problémák megoldását vállaló programját.

A közjóléti szövetkezetek szervezetével kapcsolatban így önként felmerül az az elgondolás, hogy a

tulajdonképpen üzletvitelt ki lehetne kapcsolni a szövetkezet tényleges tevékenységéből és ezzel megkönnyíteni lehetne feladatkörét és jobban összpontosítani erejét a szociális vonatkozású célkitűzésekre. Ebben az esetben a közjóléti szövetkezet a közigazgatással együtt működve kidolgozná a végrehajtandó munkaprogramot, annak menetét és folyamatosságát a különböző — eddig is igénybevett — hivatalos szervezetek közreműködésével a segítségben részesítendőkhöz, életkörülményeiket (környezettanulmányok által), gondoskodna a gazdasági felemelkedéshez szükséges állatok, anyagok, stb. beszerzéséről, kiosztásáról, de amikor a tulajdonképpen üzleti tevékenység kezdődik és amelynek keresztülvitelétől függ a juttatottak és végeredményben a szövetkezet működésének sikere, nem a saját erő kifejtése által oldja meg ezt a teljes szakszerű felkészültséget, pontos szervezetet megkívánó feladatot, hanem szövetkezik a már ezen feladatot ellátni hivatott, altruista elveken felépített szervezetekkel.

Gyakorlatilag tehát a közjóléti szövetkezet lerakja az alapot, elindítja az egyént a gazdasági megerősödés felé, azonban a további segítséget nem olyan formában vállalja, hogy maga veszi át lényegében erre a célra elégtelen és bizonyos mértékig gyakorlatlan szervezetével a visszaszolgáltató állatokat, vagy termékeket, hanem előzetes megállapodást kötve a magyar gazdaközönség értékesítő szövetkezeteivel, (Hangya, Magyar Mezőgazdák, stb.) amelyek kizárólag ezt az üzletkört látják el, igyekeznek biztosítani, hogy a szociális segítségben részesített kisember mindenkor megtalálja a megfelelő elhelyezést és a kellő árat biztosító értékesítési szervezetet. Hasonlóképpen országos viszonylatban szerencsésebben oldható meg a háziipar-fejlesztés értékesítési problémája, ha a már életrehívott szerv (Magyar Háziipari Központ és az Országos Magyar Háziipari Szövetkezet) gondoskodik az előállítás irányításáról, piacszerzésről és az értékesítési lehetőségek tökéletes kihasználásáról, nem pe-

dig minden egyes vármegye háziipart fejlesztő közjóléti szövetkezete önálló próbálkozással igyekszik a maga termékeinek elhelyezéséről gondoskodni.

A közjóléti szövetkezetek közül ma még csak a mátészalkai tekinthet vissza tényleges működésre, így nyilvánvaló, hogy a szervezeti módszerek egy ilyen nagyszabású és alapvonalaiiban teljesen új úton járó kísérletnél még nem alakulhattak ki az első esztendőben, így bizonyára — különösen azt a nagyarányú fejlődést figyelembevéve, amelyet a szatmarmegyei Szövetkezetnél már az első esztendőben tapasztalhatunk — felmerülhet annak a szükségessége, hogy a közjóléti szövetkezetek az üzleti tevékenységet átengedjék az arra hivatott, már évtizedek óta működő, altruista alapon álló szövetkezeteknek, amelyekkel a kitűzött cél tekintetében is egy vágányon haladnak. A szövetkezetek gazdasági üzemvitelükben ugyanis tagjaik érdekeit, gazdasági boldogulását kívánják szolgálni és ezért bizonyára maguk is örömmel ragadnák meg az alkalmat arra, hogy együttműködve a közjóléti szövetkezetekkel és azoknak üzleti tevékenységét altruista alapon ellátva az igazi szövetkezeti eszmét az alapgondolathoz híven szociális tartalommal is kitöltsék és ezzel is bebizonyítsák, hogy mindenkor készek szervezetüket, évtizedes munkásságuk tapasztalatait és gazdasági tevékenységüket sorompóba állítani, ha a közös és annyi tényező által óhajtott sorsproblémáról van szó: a magyar föld népének gazdasági felemeléséről, szociális helyzetének javításáról.

A jövőben alakítandó és a most újonnan megalakult közjóléti szövetkezetekkel kapcsolatban eddig felmerült az üzletrész-tőke, illetve a gazdasági forgalmat biztosító üzleti forgótőke kérdése is. (Ezt most véglegesen megoldja a családvédelmi alapról szóló törvény.) Szatmárnál ez nem volt probléma, mert a Szövetkezet megalakulásakor rendelkezésére bocsátott a szükséges összeg, azonban a többi törvényhatóságok a szövetkezetek programját az ú. n. szociális alap terhére valósíthatják meg, amelynek be-

vételét az 1939. őszi óta rendszeresített ínségjárulék képezi. Ez az adóalaphoz lévén rögzítve, tényleges rendelkezésre állása is attól függ, hogy az adók milyen mértékben folynak be. így tulajdonképpen a közjóléti szövetkezet is csak akkor kezdhetette meg igazi működését, ha már az ínségjárulék bevételeiből az előirányzatnak megfelelő fedezet rendelkezésére áll. Miután különösen a mezőgazdasági vármegyékben köztudomás szerint csak az aratás után folynak be előírás szerint az adók, nyilvánvalónak látszik, hogy a megalakult, vagy megalakítandó közjóléti szövetkezetek munkája csak az elkövetkező télen indulhatna meg.

Ha azonban egy-egy vármegyei közjóléti szövetkezet költségvetésében csak kizárólag az ínségjárulék bevételekre támaszkodhat, igen nagy eltolódás jelentkezik különösen a nagyobb számú ellátatlannal, illetőleg ínséggel küzdő tiszántúli vármegyék hátrányára. Az ínségjárulék ott folyik be pontosan és nagyobb százalék szerint, ahol a lakosság jobbmódú. Viszont éppen itt bukkan fel az aránylag kevesebb szociális tennivaló. A szegény vármegyék ínségjáruléka természetesen alacsony színvonalon fog mozogni és teljesen elégtelen lesz arra, hogy a tényleges szociális helyzetnek megfelelő segítséget nyújthasson. Fordított aránnyal állunk szemben: ahol legtöbb a tennivaló, legkevesebb lesz az ínségjárulékból eredő fedezet és viszont. Hivatalos szerveink ennek tudatában vannak, sőt Csanád-vármegye már külön felterjesztésben kérte ennek orvoslását és a jelentkező egyenlőtlenségnek kiigazítását. Ennek sikerétől függ jórésben a nagyobb ínségfeladatokkal terhelt tiszántúli vármegyék szociális munkaprogramjának a tényleges valóságnak megfelelő összeállítása és végrehajtása.

Mindezeket a nehézségeket megoldja az országos nép- és családvédelmi alapról szóló törvény, amely az ínségjárulék helyébe lépő országos nép- és családvédelmi pótadó intézményesítésével lehetővé teszi,

hogy a legínségesebb vidékek részére jusson a nagyobb arányú segítség. Ennek a törvénynek helyes érvényrejuttatásától és az azt végrehajtó közjóléti szervezeteknek munkájától függ hosszú évtizedekre a magyar nép szociális jövője, éppen ezért a mai történelmi időszakban is fokozott figyelmet érdemel az azzal összefüggő minden esemény. A törvényt előkészítő gyakorlati kísérlet volt a mátészalkai közjóléti szövetkezet alakítása és ugyanezt a célt szolgálta kisebb vállalkozás formájában Csongrád vármegye is a következő fejtegetésekben ismertetett szociális munkájával.

V.

A mátészalkai Közjóléti Szövetkezet megindulásával egyidejűleg csaknem azonos utakon hasonló kísérlet indult meg Csongrád vármegyében. 1938. október közepétől — amikor erre az alföldi vármegyére vonatkozó szociális tanácsadói megbízatásom ténylegesen kezdetét vette — a vármegye különböző vezető tényezőivel egységes szociális munkaprogramot állítottunk fel. Ennek létrejötte és két éven keresztül való kivitelezése talán országos szempontból is figyelmet érdemel, mert itt nem külön szervezet alakjában, hanem a közigazgatás saját keretein belül történt a tervezet végrehajtása.

Csongrád vármegye szociális munkaprogram szempontjából ideális terület. Színmagyar lakossága (alig 0.4%-ra tehető a kisebbségnek minősülő lakosság) a legteljesebb elképzelésben visszatükrözteti a magyar faj minden erényét és hibáját. A népessége józan, megfontolt, lassan gerjed bizalomra. Nehéz elindítani új irányok felé, de ez a meggondoltság másik vonalon megnyugtató tényezőt jelent, mert így nem képez könnyen meghódítható talajt felforgató szándékú eszmék és elemek számára. Talán éppen színmagyarságának tulajdonítható, hogy ez az értékes és értelmes lakosság mesterségesen elzáratt a boldogulás levegője elől és nem nyílt meg számára olyan fejlődési lehetőség, mint ezt más, nemzetiségekkel kevert vármegyékben láthatjuk.

Birtokviszonyai kedvezőtlenek, amit nemcsak az 500 holdon felüli nagybirtokok arányszáma (több, mint 30 %) okoz és az a körülmény, hogy

ezeknek jelentős része erős kéz birtokában van, hanem súlyosbítja a helyzetet a földeknek bizonyos vidékeken gyenge minősége, szikes talaja, amely természetesen kisebb birtokosok számára már egyáltalában nem nyújt megélhetési lehetőséget. Különösen ilyen területeken okoz ma is súlyos gondot a föld-reform során kiosztott 1-2 holdas juttatottak sorsa, akiknek földjét csak gőzekével lehetne felszántani, ellenben a magárahagyott törpebirtokos gyenge felszerelésével és felkészültségével nem tud megbirkózni a kemény röggel.

Csongrád ezenkívül kubikus-vármegye is, a hírneves magyar földmunkások szülőföldje. Ez a nagymúltú és óriási munkateljesítményt kívánó foglalkozás a háború után rendkívül kedvezőtlen körülmények közé jutott. A vasútépítések megszűntek, a költséges úthálózat kiépítésére csak alig akadt fedezet és munka nélkül tengődött a komoly munkához edződött kemény magyar kubikus. Sorsukat nehezítette, hogy átmeneti kedvező időszakokban a kisebb jövedelmet nyújtó mezőgazdaságból is átfordultak egyesek a kubikos-mesterségre, ezek elsősorban földművelők maradtak továbbra is. A kubikos foglalkozásánál, különösen a régebbi időkben világot járt volta miatt magasabbrendűnek érezte magát földművestársainál, keresete gyakorta jobb helyzetbe is emelte és ez az apáról-fiúra szálló foglalkozás tisztességes megélhetést biztosított ennek a néprétegnek. A békeévek országoshírű csongrádi főispánjának, *Vadnay Andornak* (akinek arcképe ma is fehér vászonnal takarva, leleplezetlenül húzódik meg a szentesi megyeháza termében, mintha egy igazi, általa álmodott szociális feltámadásra várna) remekbeöntött tiszavidéki magyar munkásnemzedéke az elmúlt két évtized alatt sok nyomort ért meg. Pedig munkabírásánál, szaporodásánál szintiszta magyarságánál fogva a nemzet legértékesebb eleme, amelyet a nehéz helyzetekben nemcsak segíteni, hanem százszorozott erővel előre kell vinni, hogy szunnyadó képességeit teljes valóságában kifejthesse.

Talán ez a színmagyar jellemvonás, a munkások nagy többsége okozta, hogy Csongrád több vonalon háttérbe szorult és a falukutatás nemzetébresztő korszakában belekerült a viharsarok zóna egyik legveszélyeztetettebb rétegébe. Ha az elmúlt évtizedre visszatekintünk és a feltornyosult bajok nyomán azt látjuk hogy nem következett be olyan nemzetpusztító időszak, mint azt a sötétenlátók pillanatnyilag joggal várhatták, elsősorban annak tulajdonítható, hogy az isteni gondviselés a legveszélyeztetettebb időpontban olyan három főispánt és alispánt állított a megye élére, akik ezt a fenyegető áradatot megtudták gátolni.

Csongrád vármegye színmagyar lakossága nem pusztult el, nem kisebbedett a szörnyű viharban. Hiába nehezedett rá negyvennyolcas magyarsága miatt hosszú évtizedek alatt a külső nyomás, hiába próbálta megtizedelni sorait a magyar alföld átkos betegsége: a tüdővész, az ezredéves fennállás erőt kölcsönzött ennek a népnek. Mert ezen a földön kötötte meg Árpád vezér a nemzet alapját megvető vérszerződést Pusztaszeren. Lépten-nyomon eltemetett falvak romjaira bukkanhatunk, amelyek templomait még az Árpádházi királyok korában emelték és csak a török-dúlás tette földdel egyenlővé, amely a maga barbár pusztításával kikergette a falvakból a magyar lakosságot és a jelenleg is fennálló tanyarendszerbe szórta szét őket. És a magyar történelem túlzó lelkiismeretességtől sújtott legnagyobb fia, Széchenyi István is itt álmodozott a Tisza-szabályozás napjaiban a magyar alföld végtelen csillagzatú ege alatt a magyar nép feltámadásáról és a tiszaparti füzesek szelíd hullámzása közepette igyekezett Vadnay Andor is a súlyos munka fáradt verejtékseppjeit a csongrádi munkások napégette orcájáról letörölni.

Ez a vármegye súlyos örökséget jelentő történelmi múltra tekint vissza és éppen ezért nagy jövője van. A színmagyar lakosság minden kedvezőtlen életkörülménye ellenére a legkitűnőbb talaj a fejlődés

számára és a legszebb szociális munkaprogramvégrehajtását teszi lehetővé.

Mindannyian tudjuk, hogy nagyok a feladatok, súlyos és gomolygó viharfelhőkkel terhelt az idők járása. Érezzük, hogy Csongrád vármegyében nemcsak egy átgondolt, tervszerű földbirtokrendezést kell végrehajtani, a mezőgazdasági népréteget a tudatos gazdálkodás útján továbbindítani, szociális kezdeményezésekkel mélyen tátongó szakadékokat áthidalni, hanem a mezőgazdaság életfeltételein kívül biztosítani kell ezen agrárvármegye számára a mezőgazdasági iparfejlesztés lehetőségét is. Az agrártermelés mindenkor hátrányba áll az ipari termeléssel szemben. Haszonkulcsa kisebb, kockázata mindenkor nagyobb, kevesebb munkáskezet foglalkoztat és egy egyszerű mezőgazdasági termelés még azt az előnyt sem biztosíthatja maga számára, hogy a feldolgozás alkalmával nyert melléktermékeket a maga gazdaságában hasznosítsa. Éppen ezért nagy figyelmet érdemel az a nagyszabású program, amelyet a vármegye főispánja az iparfejlesztés érdekében kidolgozott és amely fokozott megvalósítás alatt áll. Csongrád vármegyében a nyilvántartások szerint a múltban mindössze egy cukorgyár alapítása történt, azonban ez fel sem épült, tehát meg sem kezdette működését, mert a kartell annakidején magábaolvasztotta és a termelés „racionalizálása” érdekében nem engedte üzembehelyezését.

Csongrád vármegye legsúlyosabb, legkomolyabb problémája a földkérdés és a munkaalkalmakat biztosító mezőgazdasági iparfejlesztés. Ennek megoldása jórészen csak országos keretben történhet, itt a vármegye szerepe általában a kezdeményezés és a kiktartó szorgalmazás lehet. A továbbiakban azonban azokat a módozatokat foglalom össze, amelyeket az elmúlt két esztendő alatt — jórészen kísérletként — a vármegye vezetősége egyéni és önálló elgondolások alapján a lakosság szociális helyzetjavítása, önálló egzisztenciává válása és gazdasági előhaladása

érdekében valóra váltott. Ezek a kísérletek és módok látszólag kicsinyes eszközökkel érvényesültek, hatásuk egy-két esztendő alatt alig felismerhető, azonban a szakértők nyomban meglátják, hogy az ilyen „prólékos”, csaknem lépcsőről-lépésre haladó munka nemcsak eredményesen hat a népességre, hanem elősegíti annak öntevékenységre, saját erő kifejtésre irányuló megmozdulását is.

A céltudatos szociális munkaprogram megalkotásának alapvonalát képezték a már összeállított környezettanulmányok és a szociális tanácsadó községenkénti helyszíni megállapításai, valamint azon irányelvek, amelyek országos viszonylatban kijelöltettek, illetve az Esztergár-féle gyakorlati szociális munkában kifejezésre jutottak. Az első és talán megindulás tekintetében legjelentősebb lépés a vármegye egyes szerveinek közös munkára való összefoglalása volt, amely már eleve kizárhatta a különböző intézkedési szervektől kiinduló, egymással esetleg ellentétes rendelkezések kiadását. Ily módon a Csongrád-vármegyei — kizárólag helyi lehetőségeket és adottságokat figyelembevevő — szociális munkaprogram összeállításában az akkor főispánként működő vitéz Bonczos Miklós és a belügyminiszter által kiküldött szociális tanácsadó irányításával résztvettek a közjóléti előadó, a m. kir. tisztifőorvos, népművelési titkár, gazdasági felügyelő és természetesen teljes mértékben figyelembe vétettek a vármegyei közigazgatás vezetőjének, az alispánnak szociális elgondolásai. Ez a módszer beigazolta, hogy az egy irányba történő erő kifejtéseket nemcsak könnyű egyesíteni, ezáltal azok hatását és eredményességét fokozni, hanem minden egyes tényezőnek igen hasznosnak bizonyuló egyéni elgondolásai, javaslatai voltak, amelyek keresztülvitele éppen a közös együttműködés által vált lehetővé.

A különböző állami és közigazgatási szerveknek az önkéntes együttműködése két esztendő óta nagyban megkönnyítette a szociális célkitűzések végrehajtását. Azóta különböző szakközegeknek látszólag

egymástól független intézkedései a szociális vonatkozásban mindenkor harmonikusan egybeolvadnak. A tisztifőorvosi hatáskörbe tartozó közegészségügyi munkának számos intézkedése olykor teljesen egyértelmű a szociális programmal, a gazdasági felügyelőség különböző állatakcói nemcsak gazdasági szempontból jelentősek, hanem azok kibővülnek a kisemberek számára történő szociális juttatásokkal. A népművelési titkár mindenkor ismerve a vármegye szociális célkitűzéseit, az egyes községek népművelési előadásainak programját már oly módon állíthatja össze, hogy azok elősegítik az illető községek részére kijelölt szociális fejlődést is. Ahol különösen kertakció, naposcsibe-juttatás volt folyamatban, ott a téli felvilágosító előadások tárgyköre is főként erre vonatkozik; ahol nagyobbarányú eperfaültetés, méhkiosztás, vagy pl. háziipari termelést elősegítő fűzfatelepítés volt, ott pedig selyemhernyótenyésztésről, méhészetéről, illetve a fűzvevesszőfonásról tartanak a népművelési előadók előadást, gyakorlati bemutatást.

Az első esztendőben a vármegye vezető tényezőinél sikerült az együttműködés biztosítása, a második esztendőben ezt a helyi szerveknél igyekezett megvalósítani az 1940. év első felében megtartott két szociális értekezlet. A Szentesen és Kiskúndorozsmán megtartott értekezleteken résztvett valamennyi községi vezető jegyző, az egyes községekben szociális munkát végző munkaerők, a járási tisztiorvosok és községi orvosok, a zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat védőnői, valamint egyes szociális munka végrehajtásába bevont szervezetek és intézmények képviselői. A főispán elnöklete alatt lefolyó értekezleten a szociális tanácsadó a céltudatos szociálpolitika irányvonalát jelölte meg, a közjóléti előadó a közigazgatásnak, a m. kir. tisztifőorvos pedig a közegészségügynek szociális vonatkozású tevékenységét ismertette. Az általában 30-40 perces előadások csak tájékoztatásul szolgáltak arra, hogy a tényleges munkát helyi vonatkozásban végrehajtó különböző szervek egy-

öntetű irányítást nyerjenek és felismerjék annak pontosan kidolgozott szervezetét. Az értekezletek azonban elsősorban arra szolgáltak, hogy a résztvevők hozzászólások keretében közöljék a gyakorlati megvalósítás közben felmerült tapasztalataikat és ezáltal eredményesebbé tegyék a vármegyei szociális program célszerűségét is. Egyben pedig alkalmat találtak arra, hogy nemcsak rendeletek közvetítésével ismerjék meg a szociális elgondolásokat, hanem közvetlenül is tudomást szerezzenek azoknak okairól és feladatairól. A két értekezleten elhangzott előadásokat a hozzászólásokkal egyetemben valamennyi résztvevő és szociális munkakörben tevékenykedő tényező nyomtatásban kézhezkapta, akik részére ez az összefoglalás alapot jelentő útmutatóul is szolgál.

Ez a végrehajtási szervezet csaknem teljes mértékben a közigazgatásra és az egyes, vármegyei területen működő állami szervekre támaszkodik. Ugyanis Csongrád vármegyében a legteljesebb jószándék mellett is éppen az előző fejtegetések során említett inségjárulék-bevétel fokozatos befolyása és külön szervezet életrehívását nem biztosító csekélysége miatt, közjóléti szövetkezet megalakítása csak alapvonalaiiban alakulhatott ki, egyelőre teljesen felkészülve arra, hogy kellő anyagi megalapozottság mellett nyomban megkezdhesse működését. Ennek elkövetkeztéig azonban az együttműködés elvének szemelőtt tartásával megindított közigazgatási tevékenység általában megfelelően látja el — bár bizonyos túlterheltséggel — a legkülönbözőbb szociális akciók végrehajtását.

A vármegyei szociális munkaprogram e fejezet elején említett tényezők szakszerű kidolgozásában az országos vonatkozású célkitűzéseken kívül egy, a vármegye keretein belül kísérletként lefolytatható családvédelmi akció végrehajtását is igyekezett megvalósítani. A sokgyermekes, inségessorban sínylódó családok megsegítésére az ú. n. mellékgazdálkodási ágak igénybevételel igyekezett kereseti viszonyaikat emelni. Látszólag jelentéktelen, de gyakorlati kihatásaiban

igen számottevő az, ha egy 300-400 pengős keresettel bíró, ínségesnek minősülő évi keresetét csak 50-60 pengővel tudjuk növelni, ami azonban életszínvonalának kb. 15-25%-os emelését jelenti. A kísérlet munkaprogramját a belügyminisztérium is jóváhagyta és az első évben húszezer, majd a következő évben ismét húszezer pengőt bocsátott a vármegye rendelkezésére, azzal a kikötéssel, hogy az ebből történő kiutalásokat az alispán csak a szociális tanácsadó előterjesztése alapján ez utóbbi által beterjesztett tervet végrehajtására engedélyezheti. Ez a negyvenezer pengő képezi a Csongrád-megyei családvédelmi akció anyagi fedezetét és ennek állománya állandóan változik. Tavasz folyamán, amikor a kiosztások történnek, természetesen csökken, míg ősszel és téli hónapok elején a visszatérítések következtében ismét megduzzad.

Az anyagi fedezet lehetővé tette, hogy 1939. tavaszán elsőnek megvalósulhatott dr. Havas Imre tisztifőorvos elgondolása alapján a *zöldkeresztes kiskert* akció, amely az országban teljesen egyedülálló volt és mintáját azóta több más törvényhatóság is átvette. A kiskert-akció keretében az ínségesnek minősülő család előző évben született csecsemője után kb. 25-30 négyszögöl területre kiszámított veteménymagvakat és palántákat kap, amelynek termése szolgáltatja a felnövő gyermek észszerű és egészséges táplálásához szükséges vitamindús főzelékféléket. Közismert dolog a falusi táplálkozás egyoldalú és vitaminszegény volta. Ezt igyekeztek megváltoztatni a több esztendeje folyó főzőtanfolyamok is, ezeknél azonban gyakorta fellemerült a szükséges nyersanyag hiánya. Jobbára káposztát, krumplit evett felnőtt, gyermek egyaránt a falvakban és ha termeltek is egyesek más zöldségféléket, rendszerint nem tudták ízletesen elkészíteni és inkább a piacra vitték.

A kiskert-akció lehetővé teszi, hogy a csecsemő táplálásához szükséges zöldfőzeléket a család maga termelje saját, vagy bérelt portáján. A mennyiség

általában csak a gyerek táplálkozásához elég, kizárólag arra kell felhasználni és természetesen nem értékesítheti. Miután a kiosztást a zöldkeresztes szolgálat végzi, ezzel a védőnő gyakorlati alátámasztást is kap, hogy az eddigi tanácsait meg is valósíthatják, mert nem térnek ki azzal, hogy nincs spenót, sárgarépa, vagy sóska.

A kiskertek üzemtervét szakszerűen Dr. Kovács Ödön közjóléti előadó dolgozta ki nagy gyakorlati érzékkel, aki maga is okleveles kertész. A juttatottak a kiskertekhez a következő vetőmagvakat és palántákat kapják:

vetőmag:

10 dkg	zöldbab
15 „	zöldborsó
5 gr	sárgarépa
5 „	petrezselyem
3 „	ugorka
10 „	spenót
3 „	sóska

palánták:

70 db	korai karaláb
30 „	késői karaláb
50 „	korai kelkáposzta
20 „	késői kelkáposzta
30 „	nyári káposzta
20 „	téli káposzta
100 „	paradicsompaprika
40 „	paradicsom

Mint hogy a vetőmagvakat az akció részére az ország egyik első szaküzlete szállítja, biztosítva van az is, hogy a juttatott kis veteményeskertjében kiválóbb minőségű, szebb zöldségfélét termel, mint eddig a faluban és ez is nagyban fokozza kedvüket. A palánták beszerzése egyelőre helyi úton történt, bár a tervzet szerint előre láthatólag részes alapon maga a vármegye fog egyes központi helyeken járási

kiterjedésű palántaközpontokat felállítani és ezek útján az évről-évre fokozódó palántaszükségletet biztosítani.

Az első esztendőben a juttatottak 5-5 darab különböző gyümölcsfát is kaptak. Ennek szimbolikus jelentősége igen kedves és propagatív hatású, mert a kertavatáskor ünnepélyes keretek között történt az újszülött kis fájának elültetése. Az első esztendei kertavetés országos jelentőségű volt, mert a 7-8 gyermekes csongrádmegyei ínséges családok egyszerű portám létesített kiskertekben az első fákat a szociális munka országos vezetői: vitéz *Bonczos* Miklós, *Johan* Béla és *Kádár* László Levente államtitkárok, valamint a vármegye részéről az akkori fő- és alispán: vitéz *Ricsóy-Uhlaryk* Béla és *Dósa* István ültették el. Sajnos, az első esztendő tapasztalata azt igazolta, hogy a különböző fajta kis facsemeték gondozása nagy terhet jelent a családnak, legtöbbször, különösen a munkaidőben elhanyagolják ezt és a gondozatlanul maradt fák fészkei lehettek a különböző kártékony rovaroknak. Így az akciónak ez a kétségkívül szép szimbóluma 1940-ben már elmaradt.

A zöldségeskert szakszerű gondozására a juttatottak részére nemcsak előadást tartanak a kiosztást Végző szervezetek, hanem egy rövid írásban foglalt útmutató, valamint részletes üzemterv is tanácsadással szolgál. Természetesen a védőnők családlátogatásaik alkalmával ellenőrzik a kiskerteket is, sőt útmutatással szolgálnak, hogy miként készítsék el a serdülő gyermek, illetve csecsemő vitamindús táplálékát.

A zöldkeresztes kiskert-akció már az első esztendőben várakozáson felüli, kb. 80%-os eredménnyel járt. Különösen az anyák gondozták szeretettel az újszülött csecsemő részére kapott kiskertet és annak termékeit gondosan felhasználták. A szakszerű ellenőrzésen alapuló orvosi jelentések szerint a nyári gyermekmegbetegedések száma csökkent, a fejlődés erőteljesebb volt és maguk az anyák is örömmel újsgolták a csecsemők szemmel látható gyarapodását.

Ennek eredménye, hogy minden külön propaganda nélkül az 1939. évi kb. 420 kerttel szemben 1940. év folyamán 820 kiskert és 65 ú. n. kísérleti nagykert (kb. 100-120 négyszögöl területű) létesült és ezekhez a vármegye közel három mázsa vetőmagot és több, mint negyedmillió darab palántát osztott ki. Az új kertek mind olyan családoknál létesültek, ahol eddig semmiféle zöldségféléket nem termeltek, még kevésbé fogyasztottak.

Ez a zöldkeresztes kiskert-akció, tekintettel arra, hogy az újszülött csecsemő után és annak megerősítésére kapja a család, ingyenes juttatás, amelynek ellenében csak a kertet kötelesek gondozni és annak termékeit a csecsemő táplálásánál felhasználni. Egy-egy kiskert a családvédelmi akciónak átlag 5-6 pengőbe kerül, ez a látszólag kieső érték azonban bőségesen visszatérül máris a csecsemők erősödésében és megbetegedésük ritkulásában, vagy legalább enyhülésében, főként azonban akkor fog hatása jelentkezni, ha ez a jobban táplált, vitamindús zöldségfélékkel nevelt nemzedék felnövekszik.

A kiskert-akciót időrendben nyomon követte a *naposcsibe-kiosztás*. Az állami gondoskodás ú. n. keltetőközpontok felállításával igyekezett a baromfitenyésztést elősegíteni és ezek útján ellenőrzött tojásokból kikelt fajtisza naposcsibéket adott olcsó áron az igénylőknek. A keltetők amortizációját, pusztulást, stb. tekintetbe véve a naposcsibék kb. 28-30 fillérbe kerültek, azonban az igénylők részére átlag 20 fillérért adták. (A kiosztási ár hónaponként változik, átlagnak 20 fillér tekinthető). Ez a kétségkívül igen hasznos intézkedés valóban értékes szolgálatot tett a szakszerű és fajtisza baromfitenyésztés előmozdítása érdekében, ha azonban szociális szempontból nézzük a dolgot, úgy ez inkább csak a tehetősebb gazdálkodókon segített. Ha az igényléseket áttekintjük, nagyobb részben olyanok is vettek naposcsibéket, akik valójában a tényleges árat is megfizethették volna. Ez természetesen gazdasági szempontból nem baj, mert

ily módon biztosítva van, hogy a jobb gazdák is megfelelő tenyészanyagot fognak tartani és ezáltal az egész ország tenyésztési színvonalát emelni.

A kisember azonban nem élvezhette az akció előnyét, mert legtöbbször nem is igyekezett az olcsó áron néhány tucat csibét beszerezni, de még inkább az volt a baj, hogy a tavaszi munkanélküli hónapokban a maga eltartására sem rendelkezett néhány pengővel, még kevésbé a naposcsibék darabjáért 20 fillérekkel, így elesett attól a lehetőségtől, hogy tíz-húsz csibét felnevelve később némi keresethez jusson, sőt egy-egy ünnepnapon maga is csibehúst ehessen.

Ezt az előnyteleniséget igyekezett a szociális elgondolásból kiindulva a családvédelmi akció kiküszöbölni, amikor a földművelésügyi minisztérium megértő támogatásával és a kiosztási árnál lényegesen olcsóbb feltételekkel kapott naposcsibe-keretből (1939-ben 6000, 1940-ben 10.000 db-ot engedélyezett a minisztérium) első esztendőben 5535, 1940-ben pedig 9565 darab naposcsibét osztatott ki ugyancsak a zöldkeresztes szolgálatok útján a sokgyermekes családoknak. Egy család 20-20 naposcsibét kapott 10 filléres áron, azonban az ellenértéket is csak augusztus és szeptember hó 15-én fizette vissza 1-1 pengős részletekben, tehát abban az időpontban, amikor a felnevelt csibékből már pénzelhetett. Az első esztendőben a kedvezőtlen keltetési viszonyok miatt megkésve bonyolódhatott le a kiosztás, belenyúlt a melegebb hónapokba, amikor a családok is a mezőgazdaságban munkálkodtak, tehát nem fordíthattak kellő gondot az állatokra. Ezeknél a községeknél a normálisnál nagyobb volt a szállítási pusztulás. A kellő időben kiosztott állatok azonban szépen fejlődtek. Általában itt is beigazolódott, hogy nem mindenki alkalmas egyirányú szociális megsegítésre. Ugyanazon községben akadt olyan nyolcgyermekes család, amely a 20 csibe közül 17-et felnevelt (ezek közül piacra vitt 7-et, saját háztartásában elfogyasztott 3-at és magnak hagyott 7-et), viszont a másik családnál alig 3 csibét

neveltek fel, ellenben jobb eredményt értek el a kiskerttel.

Ezért a vármegye családvédelmi munkája sem halad ridegen megszabott korlátok között, hanem mindenkor számol az egyesek egyéni tulajdonságaival. A helyi szervezetek ellenőrzése útján meggyőződik, hogy melyik juttatott milyen vonatkozásban tanúsít megfelelő érdeklődést és gondoskodást. Aki jobb csibenevelő, azt a következő ősszel megfelelő ólfelszereléssel, nagyszámú csibeanyaggal, a téli hónapokra kölcsöntakarmánnyal kívánja ellátni, hogy ily módon már a nagyobb jövedelmet biztosító korai csibenevelésbe is belefoghasson. A más juttatásokban kiváló egyént pedig abban a vonatkozásban segíti erősebben. Ez biztosítja azt, hogy a kiosztások nem merevednek egyszerű statisztikát jelentő számokká, hanem fokozatosan elősegítik, hogy minden ínségest azon az úton indítsanak el a gazdasági felemelkedés és egzisztenciális megerősödés felé, amelyik természetének, hajlamainak legjobban megfelel.

Az állami tejakció hatalmas méretű arányait igyekezett kiegészíteni a csongrádvármegyei *kecskeakció*, amely a tanyákon élő, tejkiosztásban a távolság miatt nehezen részesíthető család tejjellátását ily módon kívánta biztosítani. Az előző két akcióval szemben ez a kiosztás járt a legkisebb eredménnyel. Ennek oka az, hogy bár különböző szervezeteink évek óta hangoztatták a kecskekiosztások szükségességét, (így különösen a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara igyekezett ezt éveken keresztül megvalósítani, csak nem tudott erre a célra kellő anyagi fedezetet biztosítani), az akció megindításakor derült ki, hogy az országban tömeges kecskebeszerzési lehetőség nincs. A tenyésztés egészen primitív, a jobb tejelő állatok szaporulatát az ismerős szomszédok vásárolják meg, a felesleget általában levágják, piaci értékesítésre számbevehető jószág nem kerül. Így a bevásárlást intéző gazdasági felügyelőség az első évi 166 darab kecskét a hazatért Kárpátjáról szerezte be.

A kárpátaljai kecskeállomány azonban nem bizonyult klímaállónak. Az alfölditől eltérő, kisebb testű állatok közül sok megbetegedett, elvesztette tejelőképességét. A vármegye kérésére a továbbtenyésztés céljaira a földművelésügyi minisztérium kiváló felkészültségű állattenyésztési ügyosztálya nagy áldozatkészséggel 5 darab fiatal svájci (saanenthali) bakot is rendelkezésre bocsátott, azonban ezek közül kettő rövid időn belül elpusztult. A kemény tél és fokozott takarmányínség természetesen súlyos terhet jelentett a kecskéhez jutott családok számára, ezért a vármegye három hónapon keresztül takarmánysegélyeket osztott ki.

A folyó év tavaszán valamennyi megmaradt kecskét állatorvosi vizsgálat alá vették, elsősorban a szaporulat szempontjából, illetve annak megállapítása végett, hogy az utódok már jobban megfelelnek-e az időjárási viszonyoknak. A beérkezett szakjelentések szerint mindössze 70-80 kecske érdemes a továbbtenyésztésre, míg a többiek az akció most fokozatosan kicseréli.

A tapasztalat alapján az idei kiosztásra már alföldi fajták felvásárolását igyekezett a vármegye biztosítani és erre a feladatra felkérésre örömmel vállalkozott a kecskeméti gazdakamara. Azonban megbízott szakértője hosszú hónapokon keresztül hiába igyekezett megfelelő kecskéket keresni, egyelőre mindössze 30 darabot tudott felvásárolni a tényleges 150 szükséglettel szemben. Az új kecskék már jó minőségűek, egészségesek és kielégítő tejelésűek. így a vármegye továbbra is folytatja — ha a kényszerűség folytán lassúbb iramban is — a további 120 darab felvásárlását, mert ez a mennyiség fogja a számbavehető szaporulattal együtt a kihelyezhető szükségletet fedezni.

A Kamara szakszerű megállapítása szerint nemcsak a kecskék aránylag gyenge minőségére vezethető vissza az állatok átlagon aluli állapota, hanem arra is, hogy a juttatottak nem megfelelően takarmányozták és gondozták az állatokat. Ezért a jelenlegi kiosztás

alkalmával élőszóval is tájékoztatást kapnak egy rövid írásbeli útmutatón kívül, a téli hónapok folyamán pedig az egyes községekben a kamarai szakelőadó az illetők kötelező részvétele mellett előadásokat fog tartani. Ily módon az akció biztosítani tudja, hogy nemcsak egyszerű kecskekiosztást végez, hanem gondoskodik arról is, hogy szakszerű irányítással folyják a kecskejuttatásban részesítettek tartási és tenyésztési munkája.

A kecskék után természetben, ivadék visszaadása által történik a törlesztés. Két éven belül egy nőstényutódot (fél éven felülit) kell beszolgáltatni, a kiadott kecske pedig 3 évig a vármegye tulajdonát képezi és csak azután kapja meg a juttatott a járlatlevelet és rendelkezik szabadon az állattal. Ez a kikötés azt a célt szolgálja, hogy a kiosztott állatokat ne adják el. A feltételeket kötelezőnyszerű nyilatkozatban ismerik el a kiosztásban részesülők, akik tejelési-naplót is vezetnek és a tejakcióból oly mértékben kizáratnak, amint ezt a kecsketejéből fedezhetik.

Az állatjuttatások között az 1940. év folyamán megvalósítás előtt áll a sertés-kiosztás és ugyancsak megkezdődött a belügyminisztérium jóváhagyásával egyelőre kb. 20 db *tehén* felvásárlása, amelyet kisebb birtokosok kapnak tejtörlesztés mellett és egy-két községben ily módon nyer biztosítást a tejakció céljaira szükséges mennyiség.

A *gyümölcstermelés* fejlesztését és előmozdítását szociális vonatkozásban a családvédelmi akció első-sorban a kiosztott földeken igyekezett előmozdítani. A rendkívüli idők, valamint a gyümölcstelepítési törvény rendelkezései értelmében erre vonatkozólag még csak előkészületek történhettek, azonban a jövő feladatok közé tartozik ennek a célkitűzésnek fokozatos megvalósítása.

A második év kezdetén megindult a *méhészeti* akció is. Sajnos az 1939-40. évi rendkívül szigorú és szokatlan téli időjárás erős pusztítást végzett a méhállományban. így az erre irányuló tevékenység

arra szorítkozott, hogy a vármegye elsőrangú forrásból közel 100 méhcsaládot szerzett be és ezeket a gazdakamara ellenőrzése mellett két szakértő vármegyei méhésznek engedte át, szerződésileg kötelezve őket évről-évre törlesztésnek megfelelő rajok beszolgáltatására. Ezekkel a rajokkal fogja az akció 1941-től kezdődőleg azokat az új méhészeket ellátni, akik az előző télen kaskötéssel egybekötött, elméletileg is megfelelő tanfolyamokon résztvesznek és a méhészkedésbe való bekapcsolásra érdemesnek mutatkoznak. A juttatottak a törlesztést rajok visszaadásával, illetve mézátadással fogják teljesíteni; az előbbi módozat az akció továbbfolytatását teszi lehetővé, az utóbbi pedig alkalmas arra, hogy napközi otthonok és egyéb gyermekétkeztetések céljaira a piaci árnál olcsóbb méz álljon a vármegye rendelkezésére.

A családvédelmi akció itt ismertetett és jórészben megvalósított kezdeményezései azonban csak részletét képezik a csongrádvármegyei szociális munkaprogramnak. Ez valójában minden olyan segítő tevékenységet igyekszik megvalósítani, amelyet bármely felsőbb hatóság, vagy kormánytényező, kezdemény ez. így többek között különösen a *selyemtenyésztés* fejlesztését karolta fel, amelyet nagyszabású eszközökkel propagál az ország gazdasági és a falusi nép szociális segítése érdekében a földművelésügyi miniszter meghatalmazottja. A vármegyei szociális tanácsadó beható tanulmányozás alapján megállapította, hogy a csongrádvármegyei lakosság selyemhernyótenyésztésből eredő bevétele nemcsak azért csökkent az elmúlt évek folyamán, mert a gubóbeváltási ár kisebb volt, hanem főoka abban rejlett, hogy a rendelkezésre álló eperlemborzat elégtelen. Az eperfaállomány a törvényhatósági utakat szegélyezi. Ez különösen az Alföldön nemcsak poros levelek szedésére nyújt lehetőséget, hanem ily módon éppen a legnagyobb levélszükséglet idején csak nagy távolságról szedhetnek eperlevelet a tenyésztők. Egy-egy doboz petéből (12.5 gr) kikelő kb. tizenhétezer hernyó levélszükséglete a fejlődés első

négy hetében egy mázsára tehető, a gubózás előtti utolsó héten azonban öt mázsára növekszik. Ha tehát a tenyésztők — mint ezt a gyakorlat mutatja — első hetekben a falu közelében lévő útszéli fák lomboztatást szedik, az utolsó héten már gyakorta 15-20 kilométeres utat kénytelenek megtenni, hogy eljussanak az egyenként ültetett, még leszedhető levélzettel bíró fákhoz. Ez a kedvezőtlen körülmény azt is eredményezi, hogy a tenyésztő nem bírja a nagy fáradtságot, a mezőgazdaságban is mind több munka akad számára, így nem kellő mennyiségű levéllel eteti a gubózás előtt álló hernyókat és azok az éhezés következtében kényszerűségből előbb kezdik a bekötést. Ily módon gyenge minőségű, harmadosztályú gubókat kap a tenyésztő, amelyet csak szívességből vált be különként 10 fillérért a felügyelőség.

Ez a felismerés indította arra a vármegyét, hogy 1939. év folyamán erőteljes eperfaültetési propagandát kezdett és pedig eperkertek létesítésére hívta fel a községi elöljáróságokat, mert így kisebb területen lehet biztosítani az eperlevél szükségletet. A kiadott rendelkezések alapján az elöljáróságok dicséretreméltó buzgósággal működtek közre és 1939. év őszén 7450 darab eperfa került kiosztásra, amelyeket a földművelésügyi minisztérium selyemtenyésztési felügyelősége díjmentesen bocsátott rendelkezésre. 1940. tavaszán pedig további igénylés nyert kielégítést.

Így a vármegye egyfelől igyekezett biztosítani a szükséges eperlevélmennyiséget (természetesen a kiosztott csemeték csak esztendők múlva lombozhatók), de gondoskodott arról is, hogy a lakosság megfelelő kioktatásban részesüljön a selyemtenyésztés fontosságát illetőleg. A népművelési titkár külön körlevélben kívánta meg az erre vonatkozó előadásoknak programba való állítását, a vármegye főispánja pedig rendeletben közölte, hogy az év folyamán legjobb eredményt elérő tenyésztőket elismerésben, illetőleg sokgyermekes család esetén 5-10 pengő jutalomban részesíti.

Ezek az intézkedések tanúsítják, hogy Csongrád vármegye irányító tényezői legteljesebb mértékben tudatában vannak annak, mit jelent egy alacsonyabb kereseti viszonyokkal, nagyobb számú ínséges sorban lévő lakossággal bíró agrár vármegyében a nemzetgazdaság szempontjából is oly fontos selyemtenyésztés állandó és céltudatos fejlesztése. Az elmúlt esztendők folyamán átlag 25 ezer pengő keresethez jutott a vármegye lakossága a selyemtenyésztésből, amely tulajdonképpen semmi befektetést nem igényel és semmi anyagi felkészültség nem kell hozzá. A tenyésztési időszak beleesik az ú. n. kis-télbe, amikor a mezőgazdasági munkálat még nem kezdődött meg teljes mértékben és különben is, a tényleges munkát jelentő lombgyűjtést rendszerint asszonyok és gyermekek végzik. A rövid öt hét alatt elérhető kereset igen számottevő lehet, mint ezt 1939. év folyamán egy algyői földműves-napszámos eredménye igazolta. A gubóbevéáltáskor 196.18 pengőt kapott, amely fele összege pl. egy szatmármegyei ínséges sorban lévő család egész évi keresetének.

A selyemtenyésztés iránt különösen fogékony Mindszent községben a téli közmunkák keretében lehetővé tette a vármegyei szociális program, hogy fűz vesszőkből tenyésztőrácsokat készítsenek, amelyek felhasználásával ú. n. olasz-módszer szerint az etetés és tenyésztés könnyebb és eredményesebb lesz.

A selyemtenyésztés általában könnyen megszerezhető külön jövedelmet biztosít, az ugyancsak nagy jelentőségű *háziipar* elősegítése azonban nagyobb körültekintést igénylő probléma. A háziipar kezdetben csak a szorosan vett házi szükséglet kielégítésére hivatott. Ez azonban nem biztosítja a fejlődést, mert egy falusi háztartás kosár, gyékény stb. szükséglete elenyésző s aránylag kis munkával elvégezhető. Külön keresetet csak a piacra vitel által lehet biztosítani, ami azonban már üzleti vállalkozásszámba menő tevékenységet kíván.

A háziipari fejlődés elsősorban az értékesítési le-

hetőségek kihasználásától függ. E tekintetben különösen jelentős a háziipari felügyelők szaktevékenysége, valamint a felmerülő feladatok megoldására hivatott szervezet, a közelmúltban életrehívott Magyar Háziipari Központ munkássága. A csongrádvármegyei háziipar eddigi fejlődésében a természetes adottságokra támaszkodott. Ezt a tényleges helyzetet igyekezett továbbfejleszteni a vármegyei szociális munkaprogram is. Nem akart mesterséges eszközökkel egyes községekben új háziipari foglalkoztatást meghonosítani, vagy tanfolyamokat rendszeresíteni, hanem mindenkor alkalmazkodott a helyi tényezőkhöz és rendszerint a múltban is gyökeredző hagyományokhoz.

A tapasztalat többek között azt igazolta, hogy a szövő-foglalkozás különösen kedvelt Szegváron és a múltba való visszatekintés igazolta a hagyományt: még a XIX. század utolsó éveiben is önálló takács-céh működött Szegváron, amelynek 12 tagja volt. Itt a kendertermelés és feldolgozás megkönnyítésére a vármegye jelentős összeggel kiegészítette az iparügyi minisztérium államsegélyét egy mesterséges kenderáztató létesítésére. Ez 1940-ben a háziipari felügyelő szakirányítása mellett el is készül. A továbbfejlesztés érdekében a vármegyei programban egységes szabvány-méreteknél megfelelő szövőszékek beszerzése szerepel, amely által a könnyebb értékesítés (elsősorban a Háziipari Központ, illetve az értékesítésre hivatott háziipari szövetkezet megyei szervezete útján) biztosítható. Természetesen kiegészítik a háziiparfejlesztő tevékenységet a téli tanfolyamok, amelyek évről-évre ismétlődve nemcsak a kezdők tanítását szolgálják, hanem az előző években kitanultak részére továbbtanulási lehetőséget nyújtanak.

A megye közepét átszelő, kanyargó Tisza a maga nagy árterületével és füzeseivel a kosárfonásra nyújt kitűnő alkalmat. Ezt a háziipart különösen Algyón és Mindszenten üzik. A vármegyei téli közmunkaprogram már az 1939-40. évben igyekezett ezt is fejleszteni és egyes községekben nemes fűz vessző-tele-

pítések céljaira biztosított fedezetet. Tápé községben — ahol évszázadok óta gyékényszövés folyik — a nyersanyagbiztosítás és értékesítés jelent megoldandó feladatot. A Tisza-szabályozás következtében u. i. a környékbeli nyersanyagforrások eltűntek, de a lakosság tovább folytatta ezt a mesterséget. Anyagot nagy távolságról (Hortobágy, Balaton) hozatnak és miután a beszerzés és értékesítés néhány kofa-vállalkozó kezében van, napi keresetük alig haladja meg a 20-30 fillért, szemben pl. a kedvezőbb értékesítési viszonyokkal rendelkező sopronmegyei gyékényszövőkkel, akik napi 80 fillért — 1 pengőt is megkeresnek. E téren egyedüli segítő lehetőség a szövetkezeti alapon való megszervezés, azonban évekkal ezelőtt már életrehívott a minisztérium államsegéllyel egy értékesítő szövetkezetet, amely a könnyelmű vezetés következtében megbukott és a veszteségek jóidőre elriasztották alakosságot hasonló jellegű intézménytől. Átmeneti segítésként a vármegye vezetősége új értékesítési forrásokat igyekezett a község számára felkutatni, így sikerült is egy kisebb szállításra már 1940. elején egy szabolcsmegyei kőbányavállalat rendelését megszerezni.

A magyar perzsa és rongyszőnyeg feldolgozás Szentesen és Kiskundorozsmán indult fejlődésnek. A szentesi üzem szoros összeköttetésben működik a neves békésszentandrászi szőnyegüzemmel és ennél a vármegye, valamint a város összesen 5000 pengős anyaghitellel biztosítja a racionális gyártást. Ugyanitt a vármegye költségén közel 70 mindszeinti munkásnő nyer kiképzést, akik közül a megfelelőekkel Mindszenten 1941-ben önálló üzemet fognak felállítani. A kiskundorozsmai Kunsági szövőüzem ugyancsak forgótőke hozzájárulásban részesült és így lehetővé vált átlag 100 munkásnő foglalkoztatása. A vármegyei program szerint ezt 1-2 éven belül kb. kétszeresére kell emelni és az előnyösen javítaná a nagyszámú ínséggel küzdő Kiskundorozsma szociális helyzetét.

A vármegye különös figyelemmel kíséri a külön-

böző háziipari tanfolyamok rendezését. Ezek mindenkör a helyi viszonyoktól függnnek és általában folytatólagosak.

A vármegyei szociális munkaprogram egyik legjelentősebb fejezete a *házhoz juttatás*. Bár barlanglakó., ásott gödrökben meghúzódó ínségesei nincsenek a vármegyének, a lakások átlag színvonala alacsony és egészségtelen. Igen sok házhelyhez juttatott csak viskó-szerű, vertfalú, négyszögletes dobozhoz hasonló ott-hont teremtett magának, amelynek parányi ablakú, kisméretű szobácskája minden: konyha, pítvar és a rendszerint nagy taglétszámú család nyári-téli lakó-szobája. Voltaképpen háznak sem tekinthetők és jó-részüük a tavaszi ár- és belvizek következtében teljesen összeomlott. Ezek újjáépítése folyamatban van az ár-víz-kormánybiztosság hatalmas iramú akciója kereté-ben, amely lehetővé teszi, hogy a vármegye több száz családjá új, egészséges és minden tekintetben meg-felelő otthonhoz jusson.

Az árvízvédelmi kormánybiztosság irányítása alá tartozó nagyszabású újjépítő munkálatokon kívül azonban a vármegye már saját szerény felkészültsé-géhez mérten is házhozjuttatási akciót kezdeménye-zett. Ennek irányvonalát 1939. elején a vármegye akkori főispánja, vitéz Ricsóy-Uhlyark Béla jelöl-te ki és kb. 20.000 pengő fedezettel minta-munkásház építési akciót indított. Ez az elgondolás — szerény keretek között is — méltó folytatása volt annak a komoly és értékes házépítési akciónak, amelyet Csongrád vármegye még a háború előtt kezdett és megvalósítása érdekében már 1907-ben egy, a mai vo-natkozásban is kitűnő szabályrendeletet alkotott (jóvá-hagyatott 1912-ben). Ezek a vármegyei munkásházak ma is mintaképül szolgálnak, miként lehet közület ál-tal megfelelő, jóminőségű és tisztességes otthonhoz juttatni a rendszerint nagy gyermeklétszámmal bíró munkáscsaládokat.

Az 1939. évi munkásházépítési-akció tulajdonkép-

pen csak igen szerény keretek között mozgó kísérlet akart lenni, mert ezt a vármegye kizárólag saját anyagi lehetőségeire támaszkodva, felsőbb segély igénybevétele nélkül óhajtotta megvalósítani. Az első háztervek — különös tekintettel a nagy családlétszámra — kétszoba-konyhás típus szerint készültek, ezeket azonban mellőzni kellett, mert a falusi házadómentesség csak egyszobás házakra vonatkozik tekintet nélkül a lakók számára. Így kénytelenségből a vármegyei tervezet is visszatért az egyszobás típushoz, azonban igen nagy méretű (32.5 m^2) lakószobát vett alapul és ennek megfelelő nagyságú konyhát. Ezáltal igyekezett gondoskodni arról, hogy a nagy lakószobákban elkülönítési lehetőség álljon rendelkezésre betegek, vagy együtt lakó öregek elhelyezésére. Az első felépített ház azonban azt igazolta, hogy a szabványméretektől eltérő építkezés — hiába oldotta meg célszerűen a belső elrendezést — igen emeli a költségeket és még a juttatott bizonyos szolgáltatásait is igénybevéve a vármegyei árviszonyok mellett eléri, sőt meghaladja a 2500 P-t.

A további építkezési programot megkönnyítette a kormányzat segítsége, amikor 1939. októberében 30 ház építésére egyenként 1400, összesen 42.000 P nyert kiutalást. Ennek az építkezésnek célszerű lebonyolítását nagyban elősegítette Esztergár Lajos helyszíni tárgyalása és az általa ajánlott lehetőségek kihasználása. Bár a vármegye nehéz közlekedési és szállítási viszonyai folytán, valamint az azóta bekövetkezett igen jelentős építőanyag áremelkedés következtében 1400 pengő nem fedezi a tényleges építkezési költségeket, a vármegye örömmel fogadta az akciót és ezt egyesítette a saját tervezete által felépítendő minta-munkásházakéval. Szentés város részére épülő 20 házon kívül Mindszent és Szegvár jutottak 5-5 házhoz és e két helyen még további 1-2 házat épít a vármegye saját fedezete terhére. Ezek mérete aránylag kisebb lesz a tervezett mintaháznál, azonban nagyobb gyermeklétszám *mellett* is alkalmas arra, hogy

egészséges, megfelelő otthont nyújtson a juttatottaknak.

A házhozjuttatás feltételeiben teljes mértékben kifejezésre jut a családvédelmi és szociális gondolat. A juttatási tervezet nemcsak a sokgyermekes családokra gondol, hanem azokra az 1-2 gyermekes törekvő, fiatal házas családokra is, akik szorgalmukkal, rendes családi életükkel példaadást nyújthatnak az illető községben és ezek számára is megteremti a házhozjutás lehetőségét. Általában előnyben a sokgyermekes részesül és ez elsősorban a törlesztési részletben jut kifejezésre. Az első tervezet 30 év körüli, átlag kétgyermekes családokat vett alapul és ezek számára a háztörlesztési részletet kb. 8 pengőben (évi 96 pengőben) szabta meg, ami némileg meghaladja a szokásos, legegyszerűbb lakásért fizetett 3 mázsa búza (60 pengő) bért. Ez azonban csak látzólagos különbözet, mert a gyermeklétszám emelkedésével csökken a törlesztési részlet 25-25%-kal. Egy háromgyermekes már csak hat pengőt fizet és minden további gyérének után 2-2 pengő elengedésben részesül. A gyermekeknek azonban be kell tölteni első életévüket és csak akkor lép életbe a 25%-os csökkenés, mert ezáltal kívánja elérni az akció, hogy a legnagyobb halandósági korszakban a lehető leggondosabban ügyeljenek a csecsemőkre. Ugyanígy egy-egy gyermek esetleges elhalálása esetén megszűnik az utána élvezett kedvezmény is.

Ez a rendszer nem teszi lehetővé, hogy a vármegyei közjóléti alap a törlesztésekből bizonyos év multán ténylegesen visszakapja az építkezésekre fordított összeget és jelentős kieséssel kell számolni. Egyáltalában nem azonosítható tehát a FAKSZ bizonyos mértékben üzleti számítási alapon folytatott akciójával. A vármegyei program nem tekinti az igénylőket, illetve juttatottakat azonos színvonalon álló egyéneknek (azaz egy gyermeken kívüli feltétlenül magasabb törlesztést fizet, mint egy 4-6 gyermekes család), kamatot és kezelési költséget pedig egyáltalában nem

számít. Ezt a módozatot semmiesetre sem lehet megvalósítani a FAKSZ részére előírt működési körben, itt minden évben tényleges leírásokkal kell számolni, nem pedig mérlegszerinti kimutatott nyereségekkel.

A csongrádvármegyei szociális program azonban más célkitűzések szerint építette fel rendszerét. Tudatában van annak, hogy az építkezésekre fordított tőke évről-évre apadni fog és azt állandóan pótolni kell, de ezzel szemben a ma még talán rideg számokban ki nem mutatható nyereségre gondol, amit a sokgyermekes családok otthonhozjuttatása jelent. Az a vármegye meggyőződése, hogy aki öt, hat, sőt nyolc, tíz egészséges gyermeket nevel fel a hazának, megkülönböztetett és tényleges segítséget jelentő támogatást érdemel. Ilyen családoknál nem követelhetjük a teljes tőkét, mert a befektetett építési költségek törlesztését az egészséges magyar nemzedék fogja jelenteni, még pedig nem töredékben, hanem százszorosán értékes kamatokban. Több, mint valószínű, hogy a ténylegesen befolyó tőketörlesztés esetleg csak az építési költség 50%-a lesz, azonban elgondolni is nagyszabású, hogy ennek fejében egészséges otthonban nőnek fel a gyermekek és kiemelhetjük őket a nyolctizedmagukkal egyágyonhálás betegség-, nyomorszülő és nemzetpusztító fertőjéből.

A szociális célkitűzések alapvonásait tárgyalva már fejtegetéseink elején rámutatunk, hogyha bármely akció lebonyolításánál nem vesszük számba az egyesek teherbíróképességét (és ez elsősorban a gyermekek számától függ), akkor gyakran a rosszul megszabott feltételekkel nem emeljük az illetőket, hanem visszasüllyesztjük a nincstelenek elmaradott sorába. Ez a munkaprogram nem lehet akták elintézése. Csongrád vármegyében — nemcsak a szerény helyi kezdeményezésben, hanem az árvízakció építkezésében is — a házhozjuttatásnál nem adatok szerepelnek, hanem minden egyes igénylőről, vagy kijelölt tényezőről többoldalas környezettanulmányok (amelyeknek minden egyes megállapítását külön helyszíni ki-

szállással ellenőrzi a közjóléti előadó) állnak rendelkezésre és ennek alapján a vezető tényezők a fő- és alispánnal egyetemben látszólag aprólékos vizsgálódással, de végeredményben a ma lehető legkörültekintőbben bírálják el, a rendelkezésre álló keretek köké, t kiket lehet először háhozjuttatni. Ennél a bírálatnál azonban nem a rideg rubrikába beírt 3, vagy 6 gyerek szerepel, hanem a helyszíni tapasztalatok alapján élő valóságként megjelenik a nyomorúságos, talán már be is dőlt otthon, amelynek egyetlen bútorzata az ágy, meg a rozoga asztal. Szekrény nem is kell ide, hisz minden ruhájukat magukon hordják. A kijelöléskor ezt a képet látják a vármegyei tényezők: nem számadatokat, hanem sápadt, élet után sóvárgó gyermekarcokat — és nem az a feladat, hogy hol, mit kell csökkenteni, vagy a költségből kihúzni, hanem inkább egy agytépő, kemény viaskodás, a meglévőből hogyan lehetne minél többet teremteni és alkotni. Egy reális üzleti terv semmiesetre sem helyeselheti a csongrádvármegyei szociális házépítési akció elgondolásait — a vármegye azonban hisz abban, hogy ezen az úton jobban szolgálja egy erős magyar nemzedék megteremtését, igaz, boldog családi otthonok létrehozását, mintha szigorított feltételekkel szabná meg a háhozjuttatást és ezzel csaknem elállna az utat a jövő fejlődés felé.

A csongrádvármegyei szociális akciók rendkívül sokrétegű volta annak is a következménye, hogy igyekszik a legkülönbözőbb tevékenységekbe bekapcsolódni és azokkal együttesen eredményt elérni. A vármegye területén az utóbbi évtized folyamán hat« hatos propaganda következtében igen szépen fejlődött a gyümölcsstermelés. Ez azonban nem járt együtt a megfelelő piacfelkutatással és így az 1939. évi rekordtermés idején például előfordulhatott, hogy egyik legnagyobb termelő községben közel 200 vágón barack rothadt el és vált értéktelenné. Különösen megnehezítette a helyzetet az is, hogy a másodrendű, exportképtelen gyümölcs egyáltalában nem értékesíthető

(pedig a tanyai termelés mellett ilyenné válik a termés jelentős része) és ennek hasznosítására nem volt lehetőség.

Ezt a károsodást igyekezett csökkenteni a vármegye alispánja a szociális tanácsadó tervezete alapján, amikor az ugyancsak 1939. évi nagy szilvatermést számításba véve rendeletileg felhívta a községi elöljáróságokat, hogy az átlag 50 mázsán aluli kistermelőktől rendes piaci áron vásárolják fel a különben eladatlanul maradó szilvamennyiséget és ezt főzzék fel lekvárnak. A kísérlet bevált: több, mint 200 mázsa szilvát vettek át az elöljáróságok megadva a kisembernek a tőle távolfekvő piac 7-9 filléres árát (tehát így nemcsak rothadástól mentették meg ezt a gyümölcsmennyiséget, hanem készpénzbevételt is adtak a termelőnek) és ugyanakkor a lekvárt házi kezelésben felfőzve az eddigi 98-110 filléres bolti árral szemben kb. 42-44 filléres áron tudták a téli gyermekétkeztetések szilvalekvárkészletét biztosítani. Az 1940. évi gyümölcsstermés általában gyengébbnek ígérkezik, ennek ellenére a vármegye már igyekezett cukrot biztosítani befőzési és lekvárfőzési célokra, hogy ily módon lehetőséget találjon a piactól távoleső termelő termésének jó áron való értékesítésére, a téli gyermekétkeztetések céljaira pedig saját kezelésben megfelelő mennyiségű gyümölcskonzerv álljon rendelkezésre.

Hasonló szociális lehetőség megvalósítását szolgálta a földművelésügyi minisztérium, amikor a vármegye kérésére 1940. év folyamán három nagy *gyümölcsaszalót* és főzelékszáritót állít fel. Ezek a Gyümölcsstermelők Országos Egyesülete kezelésében működve lehetővé teszik — a nagy gazdasági jelentőségen kívül —, hogy a részes aszalás, szárítás fejében beszolgáltatott harmadból a vármegyei közjóléti alap önköltségi áron fedezhesse a napközi otthonok, szegényházak, stb. téli ellátását biztosító aszalt gyümölcs, szárított főzelék szükségletét. Ez a rendszer igazolja, hogy céltudatos vezetéssel mennyire egybe

lehet kapcsolni a gazdasági és szociális célkitűzéseket.

Ezt a lehetőséget különben már megvalósította egy igen értékes helyi kezdeményezés, a vármegyei központtól legtávolabb eső Pusztamérges községben az ott letelepedett és jelentős szociális munkát is kifejtő Iskolanővérek tevékenységében. A pusztamérgesi apácák minden felsőbb irányítás és útmutatás nélkül, kizárólag a körülöttük élő lakosság segítése érdekében évek óta összeszedték nyáron az alig értékesíthető gyümölcs- és zöldségféléket és ezeket eltették télire, amikor is az iskolás gyermekek aszaltgyümölcsöt, befőttet, stb. kaptak tízóraitra és ugyancsak juttattak belőle a falusi betegeknek is. Szerény kezdeményezésük jelentőségét felismerte a vármegye vezetősége és 1939. őszén lehetővé tette, hogy a gyümölcs- és zöldségfélék eltevéséhez megfelelő nagyságú üvegeket, edényeket szerezhessenek be, 1940. nyarán pedig egy kisebb aszaló épül fel részükre a földművelésügyi minisztérium támogatásával.

A gyümölcs- és zöldségtermés megmentése rendkívül jelentős nemzetgazdasági szempontból, mert így a piacra nem kerülő mennyiség nem megy veszendőbe, hanem az aszalók és szárítók által feldolgozva ízletes és értékes táplálékot szolgáltat a téli időszakra. Ez elsősorban érinti a *napközi otthonok* ellátását. A vármegye igen csekély számú óvodával rendelkezett, ezek azonban nem is feleltek meg időbeosztásukkal a mezőgazdasági lakosság életviszonyainak. Sokkal számottevőbb eredményt mutatnak a belőlük alakított és alakítandó napközi otthonok, ahol a szülők — lehetőleg a nyári nagy munkaidőben is — gondos felügyelet alatt hagyhatják gyermekeiket és azok rendes ellátásban is részesülnek. A vármegyei tisztifőorvos szervező munkája nyomán 1940. nyarán már tizenegy napközi otthon működik a vármegye területén és azokban összesen 550 gyermek nyer teljes ellátást. Minthogy a vármegyei szociális elv kikapcsolja az ingyenes juttatást, a szülők a gyermekek után napi 20 fillér étellemezési díjat fizetnek. Ezért termé-

szetesen csak úgy lehet rendes étkeztetést nyújtani, hogy az önköltségi áron való anyagbeszerzést a vármegye az előbb említett úton biztosítja és itt fogyasztják el a gyermekek az akciós tejet, valamint itt kerül felhasználásra a gyümölcsíz, stb. is. A nyári időszakban a főzelékellátást saját kezelésben kívánja a szociális akció biztosítani, ennek az elgondolásnak első próbálkozásai a kiskert akcióval kapcsolatban megvalósított kísérleti kertek.

A szociális tevékenység sokirányú célkitűzése igyekszik felkarolni minden lehetőséget, amely a szegénysorsú lakosság keresetének emelésére alkalmas. Ezek közé tartozik a *gyógynövények gyűjtése*, elsősorban a vármegye nagy szikes területein dúsan termő kamilla (szikfűvirág) gyűjtés. Ennek érdekében máris eredménnyel kecsegtető tárgyalások folynak a kamillakivitel irányító Hangyával megfelelő szárítók felállítására, mert ezek útján nagyobb mennyiség jó áron való értékesítése biztosítható. Egy-egy munkás-község kamillaszedésből eredő bevétele 4-6000 pengőt is elér, ami igen jelentős összeg, ha azt is tekintetbe vesszük, hogy a virággyűjtést jobbra más munkára még nem alkalmas gyerekek, asszonyok végzik.

Ugyancsak szerves kiegészítője a vármegyei szociális munkaprogramnak a *főzőtanfolyamok* céltudatos megszervezése. Itt elsősorban a helyi adottságok vétetnek figyelembe és ehhez alkalmazkodnak a tanfolyamok éttrendjei is. Három esztendő munkája itt is sok eredményt tud felmutatni: még az 1940. január-februárjának rendkívül szigorú hidege sem tudta a hallgatókat elriasztani és a tanyaközségekben gyakorta hófúvásban 6-8 kilométerről jöttek be a lányok, asszonyok, de egyetlen órától sem hiányoztak.

Az itt röviden felsorolt kezdeményezések csak részleteit képezik a csongrádvármegyei szociális munkaprogramnak. Ennek összesége hétről-hétre, időről-időre változik. Éppen ebben különbözik az igazi szociális program más elgondolásoktól. Ennek rugalmasnak, nem korlátok közé szorítottak kell lenni.

Nyomban fel kell ismernie a veszélyt, de ugyanakkor már útnak indítania a rendelkezésre álló segítőeszközöket.

Ezek az eszközök és módozatok igen szerények, semmiesetre sem mérhetők a Csongrád vármegyében feltornyosuló problémák nagyságához. Azok legyűrésére, megoldására országos erőket kell összpontosítani. De ettől függetlenül a vármegye a maga elgondolásai, önálló kezdeményezései alapján is mindent elkövet, hogy a segítségre szoruló ínségeseket öntevékenységük útján felemelje, számukra nagyobb darab kenyeret biztosítson és a vármegye szegénysorsú lakosságának, nagyszámú gyermekeinek több napfény és mosoly juthasson.

VI.

Szociális célkitűzésekről és céltudatos szociálpolitikáról szólva az itt előadottakban részletesen ismertettem a magyar kormányzati szociálpolitika kialakulásának útját, különösen az elmúlt két évtized alatt, amikor sikeresen kivergődött a gyermekcipőt és helytelen utat jelentő karitatív segélyezési akciókból és ennek helyébe az önálló egzisztenciáknak öntevékenység útján való megteremtését állította. Ma még az új korszak küszöbén állunk, de sok tapasztalattal és gyakorlati próbálkozással hátunk mögött, amelyeket tanúsítanak a szatmármegyei szövetkezet első eredményei, valamint a szerényebb keretek között Csongrád vármegyében folyó kezdeményezések.

Mielőtt a most közeljövőben megvalósuló és törvényhozási úton is rendezést nyert szociális munkaprogramról szólnék, kívánatosnak látom, hogy az ennek tényleges és helyi vonatkozású végrehajtását végző szervek szociális beállítottságáról szóljak. Elsősorban a közigazgatás egyes tényezőinek erre való hajlandósága jelentős. Évtizedeken keresztül a közigazgatást, különösen annak alsóbb végrehajtó tényezőit általánosító kritika szemüvegén keresztül gyakorta szociális érzék hiányával, azzal ellentétben álló magatartással vádolták. A legtöbb igaztalanság azonban az általánosításokból ered. Ehhez hozzá kell fűznöm, hogy kétesztendő szociális tanácsadói működés tapasztalatai szerint a közigazgatásban jóval több és értékesebb szociális megértés van, mint azt általában elismerik. Ez vonatkozik elsősorban a legjobban érintett jegyzői karra, amely szemléltető példával valóban fordított gúlához hasonlítható: a különböző fórumoktól kiinduló rendelkezések végrehajtása és nem

utolsó sorban az ezeket megelőző, de még nagyobb munkát kívánó statisztikai adatgyűjtés kizárólagos súllyal a jegyzői kar vállaira nehezedik.

Ezt a túlterheltséget azonban káros hatásaiban sokszor felülmúlja az a több helyen előálló ferde helyzet, hogy a lakosság nagyobb többségének és első-sorban az ínségesebb sorban levőknek érdekeit védő jegyző gyakorta ellentétbe kerül olyan tényezőkkel, amelyek a maguk helyzeti előnyét kihasználva más vonalon okoznak a lelkiismeretességtől vezetett faluvezető számára kellemetlenséget, kényelmetlenséget, aki lelkesedésében, reményeiben csalódva visszasüllyed a szigorúan előírt közigazgatási korlátok közé. Érthető módon tovább nem hajlandó arra, hogy az élet adottságaival haladva meglássa a felmerülő nyomorúságot, szenvedést, önálló tevékenységben segítő módozatokat kezdeményezzen, mert hisz' a múltban éppen ezért részesült érzékeny — bár hivatalosan ki nem mutatható — hátrányban.

A gyakorlat azonban azt mutatja, — mint ezt Csongrád megyében tapasztaltam — hogy a közigazgatási jogszabályok közé látszólag legjobban begyepesedett jegyző is új életre ébred, ha erős támaszt érez maga mögött és irányító kéz vezeti a felmerülő szociális problémák tömegében. Talán egykor idealisztikus elképzelésnek nevezett álmait látja valóraválónak, ha az egyes községi vonatkozásokban arra is szabadkezet kap, hogy ne csak egy centrálisán elgondolt program egyszerű végrehajtó közege legyen, hanem a maga eszével, tudásával, gyakorlati tapasztalatával annak kitervezéséhez hozzájárulhasson és saját eszméit, jó úton haladó elgondolásait ne útszéli virágként lássa elhervadni, hanem azokat elindíthassa a megvalósítás felé. Éppen ebből az elgondolásból fakadt a csongrádmegyei tervezet, amikor célul tűzte ki a jegyzői karnak és ebben a feladatkörben működő községi alkalmazottaknak értekezletek, később esetleg tanfolyamok keretében állandó szociális tájékoztatását, irányítását, felvilágosítását.

Hasonlóképpen rendkívül fontos a tanítói kar céltudatos szociális kiképzése, különösen a tanyai tanítóság szempontjából, amely tulajdonképpen a szét-szórt tanyavilágban az egyetlen összekötő kapocs a lakosság és a közigazgatás a társadalom egyéb intézményei között. Ebből a szempontból fontos a tanyai tanítóság sok jogos kívánságának rendezése. A tanítói státusban nincs megkülönböztetés a tanyai és más, jobban fekvő iskolához beosztott tanítók között. A tanyai tanító a magárahagyatottságban küzd, szembe kell szállnia a tél rettenetes kietlenségével (amikor hófúvások idején még arról is gondoskodnia kell, hogy a 6-8 kilométerről begyalogolt, hiányos ruházatú apróságokat éjszakára is elhelyezze), kulturális és tanulmányi továbbképzésére alig nyílik alkalom, nem utolsó sorban pedig sovány kenyerének még szűkebb adagolását jelenti, hogy gyermekeit közép- és felsőiskoláztatás esetén csak nagy költséggel taníttathatja. Nem csoda, ha ilyen körülmények között a jobb képe-sítésű, iparkodó és igazi népnevelő tanító több év után igyekezik menekülni a tanyai iskolától és már családjá érdekében is lakottabb helyre pályázik.

Ha ezen segíteni akarunk, meg kell adni a népnevelés idealisztikus gondolatától hevített tanítónemzedéknek, hogy a tanyavilágban a kulturális fáklyavivő szerepét igazán betöltse, ezt a beosztást sohase érezze számkivetettségnek, kultúrától való elzártságnak, hanem egy igazi misszióknak, amelynek értékességét a kormányzat is fizetéspótlékkal, a gyermekek számára pedig neveltetési járulékkal jutalmazza. A feladatok magaslatán álló tanítóság — és első-sorban a tanyai, a legnyomasztóbb gondoktól megszabadítva, kétségkívül értékes tényezője lesz a mai önkéntes áldozatvállaláson felül a szociális gondoskodásnak.

A céltudatos szociális képzés nyújtása kívánatos a kitűnő tervszerűséggel felépített zöldkeresztes védő-nőképzés terén is, mert ez a szervezet ma még az egyetlen, amely községi vonatkozásban legkönnyebben.

alkalmazható szociális segítségnyújtás igénybevételére. Ugyanebből a szempontból a községi, valamint a tisztiorvosi képzés szociális kiegészítése ugyancsak jelentős, miként ezt az országos nép- és családvédelemről szóló törvény a köztisztviselői pálya minden fontosabb állomáshelyén most már határozottan megkívánja.

Ennek képviselőházi benyújtása és tárgyalása csaknem szorosán egybeesik jelen fejtegetés nyilvánosságra bocsátásával. A magyar közvélemény a világpolitikai események legnagyobb lezajlása közepette is egyhangú lelkesedéssel üdvözölte a korszakalkotó javaslatot és az országgyűlés vitájának magas színvonala ugyancsak ezt tükrözte vissza. Vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter bebizonyította, hogy hiába hullámzik körülöttünk egy világválság háborgó tengere, országokat és népeket nyelve el, hiába nehezedik az ország vezető tényezőire egy állandó készülségi állapot minden energiáját igénybevevő időszak, hiába sokszorozza meg a közigazgatási problémákat az örvendetesen hazatért területek újjászervezésének nagyszabású feladata — ebben a feszült, várakozásokkal és nehézségekkel telített légkörben is a belügyminiszter közismert energikus kitartásával meg tudta alkotni a céltudatos magyar szociálpolitika kódexét: a családvédelmi törvényt.

A több, mint két évtizeddel ezelőtt idegen földön felépített korlátok, amelyek a magyar nemzet évezredes természetes fejlődését akarták mesterséges és brutális eszközökkel meggátolni, leomlóban vannak. Ebben a történelmi időszakban a családvédelmi törvény kifejezést ad a magyarság elpusztíthatatlan államalkotó, országkormányzó képességeinek. Amikor nemzetek vesztik el kontinensirányító szerepüket és engedik át azt erőteljesebb, fiatalabb nemzeteknek, akkor a magyarság, az Európát ezer éven keresztül önfeláldozó véráldozattal védő maroknyi nép, önmaga sorsát akarja megváltani és egy-két évtizedes megcsonkítottság után is az egész nemzet

hatalmas anyagi áldozatkészségével az elesett sorba süllyedt fiait felemelni. Az országos nép- és családvédelmi alapról szóló javaslat törvényerőre emelkedett. Ennek előkészítője volt az a céltudatos munka, amely a történelmi nehézségek közepette is változatlan erővel folyt a minisztérium falai között a belügyminiszter állandó szorgalmazása mellett vitéz Bonczos Miklós, Johan Béla és főként a szociális ügyosztály felügyeletét ellátó Kádár L. Levente államtitkárok irányításával. A törvénynek volt ugyancsak előkészületi fokozata a közjóléti előadói állás rendszerezítése, a szociális kiegészítők munkábaállítása, valamint az alapkőlerakást elvégző szociális tanácsadók munkálkodása.

Az épület, amelynek magasbaemelkedését oly aggodó szívvel várták annak létrehozásában közreműködők, elkészült. Az országgyűlés tető alá hozta a nagyszabású törvényjavaslatot és most nemsokára annak végrehajtása küszöbén állunk. Büszkén, mert bízunk erőnkben, szorongással, mert érezzük, hogy nemzedékeket kell megváltani és az igaz magyar boldogulás útján elindítani. Történelmi hagyományaink szerint tépett légyen bennünket a balsors akárhányszor, az isteni gondviselés mindenkor kijelölte számunkra a helyes utat. Az 1940-es esztendő bizonyára emlékezetes határkő lesz az emberiség országútján. De jelentős állomása ez a magyarságnak is, amikor nemcsak történelmi jogait akarja valóraváltani, hanem éles előre látással egy esztendő röviden egymásra következő időszakában a Corpus Jurisba iktat két olyan korszakalkotónak elismert jogalkotást, mint a földbirtokpolitikai törvény és főként a kellő anyagi megalapozottsággal elkészített szociális törvény az országos nép- és családvédelmi alapról.

Szociális eszméink most már végérvényesen tetet öltöttek egy valóban céltudatos szociálpolitikában. A magyar nép iránti féltő szeretet, inséges sorban sínylődő fiaink felett érzett őszinte aggodalom valóraváltotta a szociális programot. Ma ez már előt-

tünk áll, s így az egyedüli hátralévő feladat már csak. annak maradéknélküli, mindannyiunk áldozatkészségével, munkátvállalásával való végrehajtása lehet. A történelmi szélviharok közepette is erre kell összpontosítanunk minden erőnket és akkor már nemzedékünk számára is élő valóság lesz: a szociális alapokon,, nyugvó, ezerév elpusztíthatatlan erejét szertesugárzó Magyarország.